

Moji roditelji se rastaju

Modrošić, Sanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:343820>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

SANJA MODROŠIĆ

ZAVRŠNI RAD

MOJI RODITELJI SE RASTAJU

Petrinja, listopad 2016.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
Petrinja

PREDMET: Psihologija

ZAVRŠNI RAD

IME I PREZIME PRISTUPNIKA: Sanja Modrošić

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Moji roditelji se rastaju

MENTOR: prof. Mirjana Milanović

Petrinja, listopad 2016.

TUĐA U VLASTITOME

17.9.2011.

*Utjehu u njima bih trebala tražiti
da me bol i tuga ne bi mogle poraziti.*

*Ali utjehu u strancu
ne možeš naći,
ovdje se ludost*

sa zdravim razumom kaći!

*Bolno je kad u obitelji strance vidiš
i kad glumit moraš
da im se sviđaš.*

*Obitelji toj ja pružam veliki nemir,
nešto me tjera da osjećam prijezir.*

*I nakon svega,
oni bi trebali biti tu,
da u svakom trenu pruže mi utjehu.*

*Da, tu su,
ali meni su samo slučajni prolaznici,
jer sve u svemu,*

ja sam uzrok svakoj krivici.

U meni javljaju se osjećaji tuđine i samoće.

*Da bol ukloni, samoću ublaži,
pitanje je tko će!*

Jer moja obitelj u tome nikad uspjeh neće!

Sanja Modrošić

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. LJUBAV I BRAK	2
2.1. Ljubav i vrste ljubavi	2
2.2. Partnerski odnosi	4
2.3. Kvalitetan brak	6
3. OBITELJ	7
3.1. Roditeljstvo	8
3.2. Odgojni stilovi	10
3.3. Uloga obitelji	11
3.4. Obiteljsko nasilje	13
4. RAZVOD	17
4.1. Nestabilnost braka	17
4.2. Etape razvoda	19
4.3. Učinak razvoda na bračne partnere	20
5. DJECA I RAZVOD	22
5.1. Kako razvod utječe na ponašanje djeteta	22
5.2. Kako razvod utječe na razvoj djeteta	24
5.3. Otpuštanje nakon borbe	26
6. MOJE ISKUSTVO	29
7. KAKO OSIGURATI OPTIMALAN RAZVOJ DJETETA ČIJI SE RODITELJI RAZVODE	34
7.1. Stručna pomoć	38
7.2. Vrtić kao potpora	39
8. ZAKLJUČAK	44

LITERATURA

PRILOG –Kad se mama i tata razvode – radna bilježnica za djecu

SAŽETAK

Kada dvoje ljudi odluči započeti zajednički život i osnovati obitelj, moraju biti spremni na velike promjene u svome životu. Za skladnu i poticajnu obiteljsku sredinu važno je na koji način roditelji prakticiraju svoje odgojne metode. Još jedan od ključnih faktora jest nasilje u obitelji. Ukoliko se sukobi i nasilje odvijaju pred djecom to loše utječe na razvoj djece. Ukoliko bračna nestabilnost eskalira najvjerojatniji ishod je razvod. Razvod braka za dijete je traumatično iskustvo i utječe na ponašanje i na razvoj djeteta ali i na bivše partnere. Vrlo je važno da su roditelji svjesni posljedica razvoda i da znaju kako i kojim postupcima pomoći svome djetetu kako bi lakše prebrodilo razvod. Kada roditelji nisu u stanju sami pomoći djetetu, vrijeme je da potraže stručnu pomoć. Kada propadnu pokušaji roditelja da obnovi odnos s djetetom, moraju biti spremni otpustiti svoje dijete. Također, ne smijemo zaboraviti vrlo važnu ulogu odgojno-obrazovne ustanove u optimiziranju razvoja djeteta čiji se roditelji razvode.

Ključne riječi: *obitelj, razvod, posljedice razvoda, otpuštanje, optimiziranje razvoja*

SUMMARY

When two people decide to start a life together and start a family, they have to be prepared for major changes in their life. For a harmonious and stimulating family environment, it is important how parents practice their educational methods. Another key factor is on domestic violence. If the conflicts and violence are taking place in front of children, this is a bad influence on children's development. If marital instability escalates the most likely outcome is divorce. For a child divorce is a traumatic experience and influence the behavior and development of the child, but also it influence the former partners. It is very important that parents are aware of the consequences of divorce, and to know how and in what way to help their child to get through the divorce.

When parents are unable to help the child themselves, it is time to seek professional help. When parents attempts to rebuild the relationship with the child fails, they must be willing to let go of their child. Also, we must not forget the very important role of educational institutions in optimizing the development of a child whose parents are divorcing.

Key words: *Family, divorce, the consequences of divorce,discharge, optimizing development*

1.UVOD

U ovome radu obrađuje se tema razvoda braka. Naglasak je, prije svega, na djeci koja proživljavaju razvod svojih roditelja.

Kroz 8 strukturiranih cjelina objašnjeno je što su to ljubav, brak, i obitelj, što dovodi do razvoda te kako razvod utječe na djecu. Također spominje se i uloga vrtića u cijelom procesu razvoda.

U prvoj cjelini *Uvodu* iznesena je struktura ovog rada.

Ljubav i brak, kao i *Obitelj* cjeline su u kojima se detaljnije obrađuju pojmovi kao što su obitelj, brak, ljubav i roditeljstvo. Govori se o odgojnim stilovima, o ulozi obitelji u životu djeteta te o sukobima u obitelji.

U poglavljima *Razvod* te *Djeca i razvod* važnost se pridaje samom razvodu tj. otrovu razvoda. Detaljnije se obrađuju razlozi razvoda, etape razvoda i to kako razvod utječe na dječju psihi i zdravlje ali i na bivše partnere.

Šesto poglavlje pod nazivom *Moje iskustvo* daje uvid u unutarnji svijet i psihi djeteta koje je prošlo ružan razvod roditelja te kako ga je taj razvod formirao. Sada, kao odrasla osoba, potaknuta vlastitom potragom za odgovorima koje nije dobila kao dijete, autorica ovog rada govori o tome kako je razvod njenih roditelja uništio njenu obitelj ali joj je ipak pomogao da postane snažna osoba i ponosi se osobom koja je postala.

Kako osigurati optimalan razvoj djeteta čiji se roditelji razvode je poglavlje koje je posvećeno osiguravanju optimalnog razvoja djeteta čiji se roditelji razvode. Ovo poglavlje čitatelju daje saznanja o tome kako pomoći djetetu koje prolazi kroz razvod, gdje i kako tražiti pomoć te kada je pravo vrijeme za traženje pomoći. Također, naglašava važnost uloge odgojno-obrazovne ustanove u procesu razvoda.

Zaključak je prezentiran u osmome dijelu rada.

„ Često je teško shvatiti da se roditelji rastaju, osobito ako si još malen. Sve se može promijeniti u trenutku. Zbog toga smo zbunjeni i mnogo toga želimo pitati.“
(Coleman, 2005, str. 15)

2. LJUBAV I BRAK

Osjećaj koji ljude tjera da čine nezamislive stvari. Zbog ljubavi se živi i zbog ljubavi se umire. Ljudi često znaju reći da čovjek, ako nije volio, nije ni živio.

2.1. Ljubav i vrste ljubavi

„Ljubav je temelj svjetske poezije, klasične književnosti, popularnih romana, klasične i popularne glazbe, filmova i televizijskih sapunica. Prisutna je u masovnim medijima, kao tema i sredstvo za privlačenje zanimanja, u svakodnevnim razgovorima, pa i u crnoj kronici. O ljubavi se raspravlja u najrazličitijim prilikama. Vjerojatno je jedan od najčešćih jezičnih pojmova.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 17)

Kao što je svaki čovjek drugačiji, tako su i definicije ljubavi različite. Mnogi su pokušali izreći definiciju i svaka od tih je bila drugačija kao npr. „*Potreba pojedinca da pobjegne od sebe (Baudelaier)*“ ili „*Ljubav je igra pretjerivanja u razlikovanju osobe koju volimo i ostalih pojedinaca (G. B. Shaw)*“ ili „*želja za seksualnim sjedinjenjem (Freud)*“ ili „*Sredstvo za smanjenje osjećaja izoliranosti i usamljenosti (E. Fromm).*

Kao što razlikujemo definicije, razlikujemo i načine na koje volimo tj. vrste ljubavi: strastvena ljubav i prijateljska ljubav. Strastvenu ljubav definiramo kao *stanje snažne žudnje za sjedinjenjem s drugim pojedincem (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 19)*. Takva ljubav može biti uzvraćena i neuzvraćena, što izaziva ili sreću ili tugu. Prijateljska ljubav se temelji na povjerenju, poštovanju i bliskosti s drugom osobom, dijele se doživljaji, emocije i sustavi vrijednosti. Elen Hatfield (1998.) ovu vrstu ljubavi definirala je kao duboke osjećaje prema osobama koje su najuže povezane za naš život.

Kada govorimo o ljubavi treba spomenuti i triangularnu teoriju ljubavi koju je razvio Robert Sternberg (1986.). Njegovo mišljenje je da je ljubav složen pojam, ili varijabla i da se sastoji od triju sastavnica: strast, intimnost i odanost ili privrženost. *Strast* je nagon koji proizvodi tjelesnu privlačnost i vodi seksualnim odnosima.

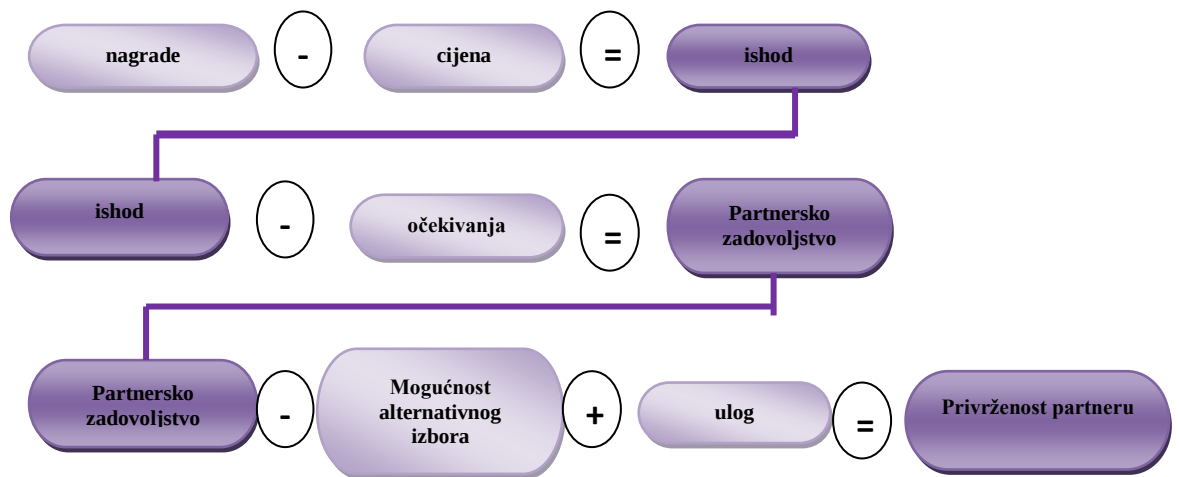
Snagu strasti određuju samopoštovanje, potreba za dominiranjem ili subminiranjem te potreba za samopotvrđivanjem. Uspostavljanjem prisnih i osjećajno povezanih odnosa među partnerima dolazi do *intimnosti*. Razlikujemo deset znakova intimnosti (želja da se pomogne voljenom partneru, sreća zbog partnerove nazočnosti, poštivanje partnera, povjerenje u partnerovu pomoć, međusobno razumijevanje, zajedništvo mišljenja i materijalnih dobara, primanje emocionalne potpore partnera, davanje emocionalne potpore partneru, intimna komunikacija s partnerom i velika važnost partnera za životno zadovoljstvo. *Odanost ili privrženost* se odnosi na donošenje odluke partnera da se intimni odnosi nastave ili održavaju. Odanost prema partneru može biti svjesna (pojedinci su svjesni svoje odluke) i nesvjesna (pojedincu je odnos s partnerom jedino logično i prirodno rješenje). Kombiniranjem ovih triju sastavnica Sternberg razlikuje 8 načina voljenja.

NAČIN VOLJENJA	
Intimnost	= Sviđanje
Strast	= Zaslijepljenost
Odanost	= Prazna ljubav
Intimnost+strast	= Romantična ljubav
Intimnost+privrženost	= Prijateljska ljubav
Strast+odanost	= Zaludenost
Strast+intimnost+odanost	= Prava ljubav
Nije prisutna niti jedna sastavnica	= Nema ljubavi

2.2. Partnerski odnosi

Zašto se dvoje ljudi odlučuju ući u partnerske odnose? Pojedinci ulaze u odnose zato što žele zadovoljiti svoju potrebu za sigurnošću i potporom, ili pak za intimnošću i ljubavlju ili jednostavno zato što žele izraziti vlastitu seksualnost. Najčešći razlog je vjerojatno vjerovanje da će s voljenom osobom uspostaviti trajne emocionalne odnose. Proučavajući partnerske odnose razlikujemo tri najčešće teorije o razvoju intimnih odnosa: etapne teorije o razvoju i promjenama predbračnih odnosa, teorija socijalne razmjene i teorija interpersonalnih odnosa.

Etapne teorije o razvoju i promjenama predbračnih odnosa predočuju partnerske odnose kroz etape, govore o mijenjanju odnosa u predvidivim koracima. Razlikujemo dvoetapnu teoriju (prva etapa je uzajamna privlačnost, zatim uslijeđuje usklađenost i međusobno nadopunjavanje) i troetapnu teoriju odnosno teoriju podražaj-vrijednosti-uloge (započinje tjelesnom privlačnosti tj. podražajem, zatim sve značajniji postaje sustav vrijednosti partnera i na kraju očekivanje da partner ispuní određene uloge). *Teorija socijalne razmjene* temelji se na odnosu nagrade i uloga. Nagradama se smatraju emocionalna potpora, strastvena ljubav, osjećaj sigurnosti ili pak seksualno zadovoljstvo dok su ulozi npr. uloženo vrijeme i trud, kompromisi ili psihološka patnja zbog sukoba. Smatra se da je opstanak dijade siguran ukoliko partneri smatraju da su nagrade veće od cijene tj. uloga. Ako partneri ne misle tako, dolazi do krize i neizvjesnosti budućnosti. *Teorija interpersonalnih odnosa* zapravo ističe važnost interakcija među parovima i navodi interakcije kao najvažniji čimbenik za razvoj partnerskih odnosa. Glavna karakteristika jest da se partnerski odnosi razvijaju u kontinuitetu.

Slika 1. Teorija socijalne razmjene (Levinger i Huessman, 1980): čimbenici koji utječu na partnersko zadovoljstvo i privrženost partneru (prema Brehm i Kassir, 1990) prema Čudina Obradović, Obradović, 2006, str. 40

„Prema slici 1. ishod partnerskih odnosa, preciznije, razvoj odnosa ili raspad dijade, posljedica je odnosa između nagrada koje pojedinac u dijadi dobiva i cijele ili njegova/njezina uloga u partnerske odnose. Dalje, u drugom su retku nabrojene odrednice partnerskog zadovoljstva, jer nastavak odnosa ne znači nužno da su partneri zadovoljni. Bit će zadovoljni kad se ostvari određen odnos između ishoda i partnerskih očekivanja; matematski izraženo, zadovoljstvo = ishod minus očekivanja partnera. Partneri čija su očekivanja u dijadi bila velika i koji su mnogo uložili u odnose, neće biti osobito zadovoljni samo činjenicom da se oni nastavljaju. Žele i očekivali su više. Nasuprot tome, partneri čija su očekivanja od odnosa bila skromna, bit će zadovoljni i sretni već i zato što se se partnerski odnosi nastavljaju. U posljednjem retku prikazan je odnos među varijablama koje određuju odanost ili partnersku privrženost. Kao što vidimo na slici 1., odanost je jednaka zadovoljstvu partnerskim odnosima, umanjena za mogućnost drugačijeg izbora i uvećana za ulaganje u odnose. Drugim riječima, neki će pojedinac biti to odaniji i privrženiji što je zadovoljniji u dijadi, što je više uložio u odnose i što ima manju mogućnost izbora.“ (Čudina Obradović, Obradović, 2006, str. 40)

Partnerski odnosi ne moraju nužno voditi stupanju u brak. U novije, moderno, doba sve je popularnija kohabitacija tj. „*zajednički intimni život heteroseksualnih partnera bez građanske i/ili crkvene registracije*“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 57). No isto tako kohabitacija može biti priprema za brak te može dovesti do potpunog upoznavanja svih partnerovih vrlina ili mogućih mana koje bi mogle dovesti do raspada braka ili kohabitacije.

2.3. Kvalitetan brak

Za kvalitetu i održivost braka i bračnih odnosa vrlo su važni intimni bračni procesi u koje ubrajamo: ljubav u braku, intimnost u braku, odanost bračnih partnera, bračnu komunikaciju, seksualno ponašanje i seksualne odnose u braku, preljub, ljubomoru bračnih partnera te bračne sukobe. Dokazano je da bračna kvaliteta i kvaliteta odnosa u braku djeluju na stabilnost braka ali i na tjelesno i psihičko zdravlje supružnika. Teorije bračne kvalitete su: teorija socijalne razmjene, bihevioristička teorija, teorija privrženosti, teorija bračne i obiteljske krize te model trajna ranjivost-stres-prilagodba.

Ljudi koji su brak sklopili u kasnijim dvadesetima, prema istraživanjima, imaju najveće šanse za uspjeh braka. Kvaliteta braka i zadovoljstvo brakom ovise o nekoliko čimbenika, od kojih navodimo: prihodi i zaposlenost, djeca, seks, bolest, način komunikacije i osobine ličnosti bračnih partnera. Sklad ovih čimbenika veoma je važan jer pridonosi ostvarivanju skladnog i kvalitetnog braka. Da bi ta zajednica funkcionirala, oba partnera moraju uložiti svoje napore.

„Sve u svemu, dobar bračni partner ima razvijene socijalne i komunikacijske vještine-kako u odnosu s vama tako i u odnosu s drugima. Emocionalno je zrelo, zna kontrolirati svoje emocije. Tolerantan je, pokazuje toplinu, poštuje vas i spreman je na ravnopravnost u odnosima. Ima slične stavove i vrijdnosti kao i vi, odgovoran je i sposoban zaraditi za život, uspješno rješava probleme i konflikte. I ne zaboravite da idealnog partnera-nema!“ (Rijavec, Miljković, 2002, str. 91)

U istoj knjizi nalazimo model zrelosti odnosa koji je s kolegama razradila i ponudila autorica Kathleen White. Ljudski bliski odnosi prema tome modelu prolaze kroz tri faze.

Usmjerenost na samoga sebe

Osoba doživljava sebe i odnos u kojem se nalazi sa svojim partnerom ali sa svoga stajališta. Želje i planovi partnera su u drugom planu jer joj je najbitnije da udovolji sebi. Također je prisutan manjak otvorene komunikacije.

Usmjerenost na partnera

Doživljaj partnera kao pojedinca sa svojim stavom, pravima i obvezama. Osoba je svjesna da je za bilo kakvu vrstu odnosa važno da prihvata i uvažuje drugu osobu. Odanost je još uvijek upitna.

Usmjerenost na zajedništvo

Najviša razina zrelosti odnosa. Osoba razumije sebe ali i razmišlja o potrebama i željama partnera. Osoba je odana partneru i ulaže svu energiju da se odnos održi, pruža partneru emocionalnu podršku i potiče partnera da izrazi svoje interese. Ova razina se dostiže kada partneri odrastu.

Veća ili manja kvaliteta braka i zadovoljstvo brakom koje doživljavamo djeluje na različite aspekte bračnih odnosa, a najvažniji od njih su stabilnost, zdravlje bračnih partnera i njihovo životno zadovoljstvo. Mnogi smatraju da je brak potpun kada supružnici odluče proširiti obitelj i donijeti na svijet dijete.

„Iako neka istraživanja pokazuju da su, prema javnom mišljenju, za dobar brak važna djeca (Balaban i Črpić, 1998.), mnogi radovi objavljeni tijekom posljednjih 20 godina pokazuju da se kvaliteta ili zadovoljstvo u braku smanjuju nakon rođenja djeteta.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 139).

3. OBITELJ

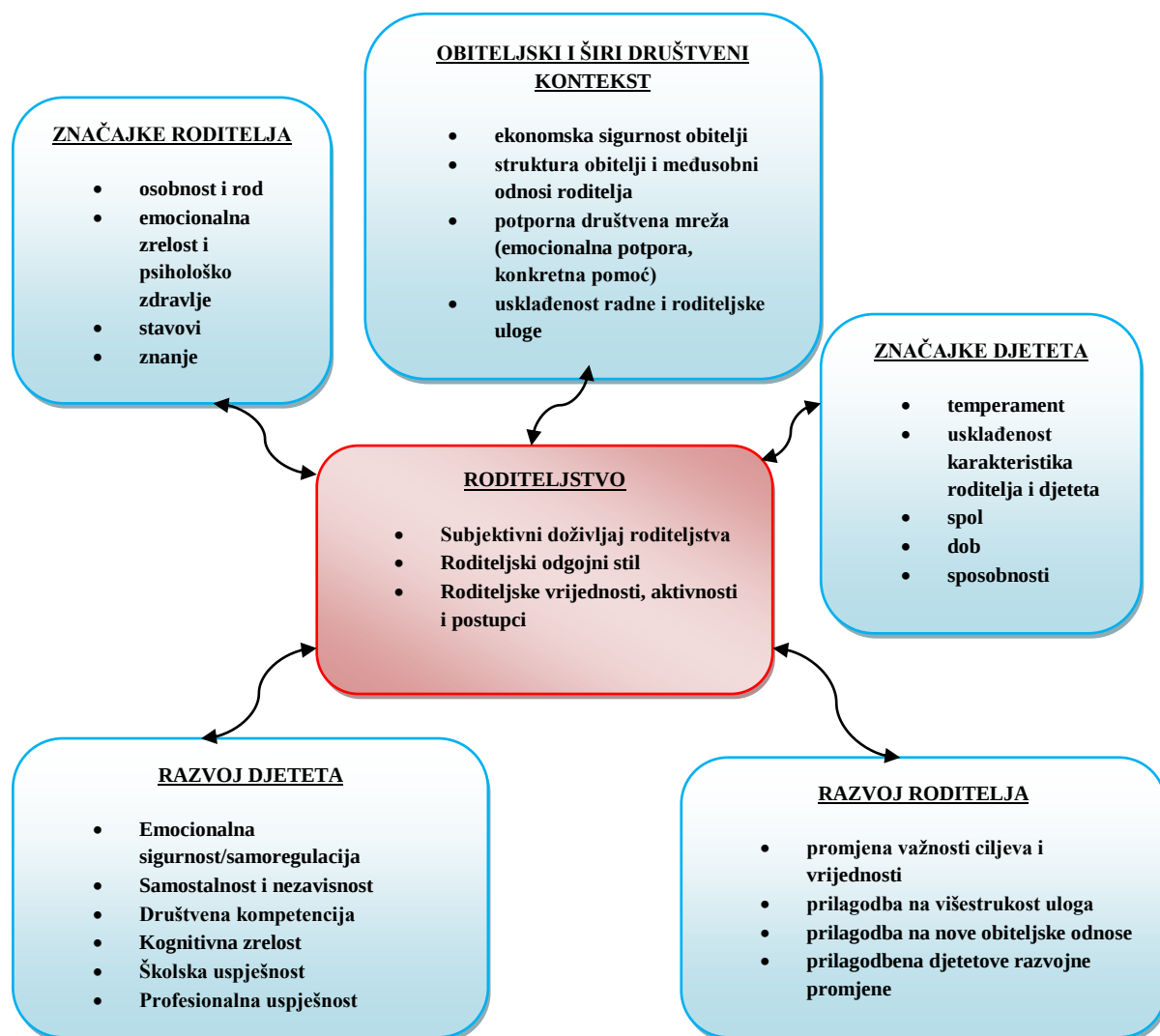
Shvaćanja obitelji ovise kako o društvenoj i ekonomskoj tako i o vjerskoj pripadnosti. Stoga je najbolje ograditi se od bilo kakvih osuda ili obrana obitelji te nastojati poštivati je kao korijen i temelj društva i nas samih. Sociologija tvrdi da je obitelj osnovna jedinica društva dok psiholozi obitelj promatraju kao bitan faktor primarne socijalizacije i ujedno ukazuju na važnost obitelji za psihički razvoj i odgoj djeteta.

3.1. Roditeljstvo

Roditelj nije onaj koji je dijete donio na svijet. Roditelj je onaj koji je dijete odgojio, podigao ga na noge i pružio mu sve uvjete za optimalan razvoj, kako fizički, tako i psihički. Roditelj je osoba koja je uzimala iz svojih usta kako dijete ne bi bilo gladno, osoba koja se potrudila da njegovo dijete bude sretno, zadovoljno i zdravo.

„Pojam roditeljstva je nov, a donedavno je podrazumijevao „majčinstvo“, tj. roditeljstvo se izjednačavalo s doživljajem, brigom, postupcima i odgojem majke (Martin i Colbert, 1997.; Stevenson-Hinde, 1988.), čija se biološka predispozicija za rađanje izjednačavala s „majčinskim nagonom“ te jedinim ispravnim i kvalitetnim izvorom brige za dijete. Tijekom posljednja dva desetljeća, zasebno od pojma majčinstva/roditeljstva proučava se pojam „očinstvo“, najprije kao moguć utjecaj odsutnosti oca na socijalizaciju dječaka (Biller, 1970.; Hetherington, 1989.), zatim kao nužna potpora majčinstvu (Aldous, Mulligan i Bjarnason, 1998; Kalmijn, 1999.), a u novije vrijeme i kao važan samostalan odgojni utjecaj (Brayfield, 1995.), a u pojmu „suvremeno očinstvo“ (Settles, 2000.) i kao očevo potpuno preuzimanje majčinske brige.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 243).

Prema integrativnom modelu roditeljstva, roditeljstvo obuhvaća niz značajki i sastavnica. Sam pojam roditeljstva predstavlja subjektivni doživljaj roditeljstva, roditeljske odgojne stilove te roditeljske vrijednosti, aktivnosti i postupke.

Slika 2. **Integrativni model roditeljstva, njegovih odrednica i posljedica** (Bronfenbrenner, 1979; Belsky, 1984; Martin i Colbert, 1997, Stevenson-Hinde, 1998; van Bakel i Riksen-Waldraven, 2002).

„Prikazani model, osobito dio koji je postavio Belsky (1984.) provjerile su autorice van Bakel i Riksen-Waldraven 2002. na 129 nizozemskih obitelji koje su imale 15-mjesečnu djecu. Posve su potvrđene postavke modela da će na kvalitetu roditeljstva znatno utjecati osobine roditelja, sredina u kojoj se zbivaju odnosi djeteta i roditelja, te osobine djeteta. Od značajki roditelja posebno se u tom istraživanju pokazalo važnim obrazovanje roditelja, koje je utjecalo na kvalitetu roditeljstva, a također obiteljska inteligencija, koja je znatno utjecala na djetetov razvoj mišljenja. Slika 1. daje ujedno i suvremen pojamovni okvir (Stevenson-Hinde, 1998.) unutar kojega je moguće smjestiti svako određenje roditeljstva te njegove odrednice i posljedice.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 244).

Biti roditelj utječe na osobu, psihički, fizički i emocionalno. Dolaskom djeteta u obitelj mijenja se struktura i položaj bračnih partnera društvu, roditelji se trude osigurati svome djetetu što bolje uvjete je moguće i svoj život na neki način podređuju djetetu. Način na koji prakticiraju svoje roditeljstvo također utječe na njih, kao i na razvoj djeteta. Roditelji žele razvijati svoje roditeljske vještine i svoju roditeljsku kompetentnost pa ponovno proispituju svoje prioritete i sustav vrijednosti. Dijete utječe na život roditelja koliko i roditelj na život djeteta.

3.2. Odgojni stilovi

Razlikujemo nekoliko tipologija roditeljskih stilova od kojih je najčešće proučavana tipologija definirana od strane Diane Baumrind (1967.). Prema autorici, najvažniji element roditeljske funkcije je zapravo roditeljski nadzor odnosno kontrola i prema tome je definirala tri roditeljska stila: autoritaran, autoritativan i permisivan. Autori Maccoby i Martin su proširili tipologiju, oslanjajući se na dimenziju topline te su uz ta tri stila dodali i četvrti, zanemarujući stil.

Autoritaran stil je krut, strog i autokratski. Roditelji mnogo očekuju od djeteta, postavljaju granice i pravila, kažnjavaju prekršaje i djeci ne pružaju dovoljno ljubavi i topline. Takva djeca su povučena, bojažljiva, razdražljiva, sklona promjenama raspoloženja i nisu spontana.

Autoritativni stil se odnosi na demokratski, dosljedan odgoj. Roditelji imaju ulogu savjetnika a ne nadzornika, određuju granice i provode nadzor no istovremeno djetetu pružaju veliku toplinu i potporu. Osnovni odnos je prihvaćanje, a djeca odrasla u takvom okruženju su spontana i slobodno izražavaju mišljenje i emocije.

Permisivan odgoj obuhvaća situacije u kojima roditelji djeci pružaju puno topline i potpore te ne zahtijevaju mnogo od djece dok istovremeno zadovoljavaju svaki djetetov zahtjev što može stvoriti nesigurnost i nesnalaženje u granicama .

Zanemarujući odnosno zapuštajući stil je zapravo najgori način na koji se može prakticirati roditeljstvo. Dijete nema nadzora, topline niti potpore jer roditelji nemaju vremena ili snage brinuti se za njega. Često dolazi do emocionalnog odbacivanja djece od strane roditelja. Takva djeca nisu u mogućnosti steći društvenu kompetenciju, a reakcija na roditeljski odgoj jest djetetovo neprijateljstvo i odgoj.

3.3. Uloga obitelji

U ranom djetinjstvu roditelji za dijete predstavljaju jedine značajne odrasle osobe. Količina roditeljske topline, pažnje i zanimanja za dijete u toj dobi u značajnoj je korelaciji sa samopoštovanjem djeteta.

Često se postavlja pitanje što ima veći utjecaj na razvoj ličnosti djeteta; odgoj ili okolina. Okolina u kojoj djeca odrastaju stvorena je od strane roditelja što ovisi o genima koje roditelji nose. Teško je razdvojiti utjecaj okoline i obitelji na odgoj djeteta jer roditelji zapravo dvojno utječu na svoju djecu: rođenjem na njih prenose dio svojih gena dakle imaju zajedničko naslijeđe i isto tako dijele zajedničku okolinu. Dijetetova obiteljska okolina i naslijeđe mogu biti povezani na tri razine: pasivno, aktivno i reaktivno (tj. u interakciji).

Najvažnije pravilo svake obitelji trebalo bi bit da se svaki član obitelji poštuje kao ljudsko biće koje zaslužuje i treba ljubav, toplinu i sigurnost. Kroz potporu, skladne odnose i emocionalnu toplinu razvija se zdrava i poticajna obitelj koja djetetu pomaže da razvije pozitivnu sliku o sebi samome.

Slika 3. Zdrava i poticajna obiteljska okolina

Izvor: https://www.google.hr/search?q=pozitivna+obiteljska+sredina&biw=1024&bih=639&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjOsOXqs7DPAhVGUhQKHXCcCcEQ_AUIBigB#tbm=isch&q=obitelj+i+roditeljstvo

„Zdrava i poticajna obitelj djetetu osigurava zdravstvenu skrb. Ona je povezana sa širom obitelji, školom, širom zajednicom i radnim mjestom, a neke obitelji i s crkvom. Uključenošću u te izvanobiteljske organizacije preko obitelji, dijete stječe vrijednosti, osjećaj životnoga smisla, radne navike i shvaća važnost učenja, rada, zarađivanja i novca.“(Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 295).

Razlikujemo tri dobi odrastanja djeteta u kojima obitelj ima utjecaja na razvoj djeteta: rano djetinjstvo i predškolska dob, školska dob i adolescencija. U ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi vrlo je važno da se dijete poveže s roditeljima, da roditelji razvijaju tople odnose pune brige i ljubavi te daju djetetu do znanja da je na njima da se brinu za njega. Iz saznanja da je njegova obitelj stabilna i osjećaja koje prima od svojih roditelja proizlazi djetetova emocionalna sigurnost i stabilnost te ono zna da odnos njegove obitelji nije ugrožen i da će se njegovi roditelji boriti za opstanak obitelji. Takvi međusobni obiteljski odnosi djetetu nude trajnu, stalnu i strukturiranu okolinu koja će biti doista poticajna za dijete. Kad dijete dođe u školsku dob i dalje roditelji imaju najvažniju ulogu kao emocionalna potpora djece. U ovom razdoblju dolazi do razdvojenosti djeteta od roditelja što za dijete može biti šok, pogotovo ako nije išlo u vrtić. Dijete polaskom u školu upoznaje sve širi krug ljudi, i upravo odnosi sa širom obitelji i obiteljskim prijateljima pomažu djetetu da razvije osjećaj za prijateljstvo. Obitelj u ovom periodu ima ulogu da djetetu predoči dnevnu i životnu organizaciju i rutinu, da uspostavlja pravila ponašanja i discipline. Također je vrlo važno da članovi obitelji pokažu zanimanje za školovanje djeteta kao i brigu za slobodno vrijeme djeteta koje bi ono trebalo provoditi konstruktivno i sigurno. Obitelj koja čini sve to pomaže kvalitetan razvoj djeteta. Treće razdoblje je vrijeme kada se od adolescenata očekuje da sudjeluju u dužnostima i da djelomično brigu za dobrobit obitelji preuzmu na sebe. Dijete, sada adolescent, postaje kompetentnije i zrelije. Roditelji bi trebali biti zainteresirani za rad djeteta i njegov uspjeh u školi te mu i dalje pružati strukturu i organizaciju, uz jasne granice i pravila ponašanja no najvažnije je da ga i dalje emocionalno podupiru.

Rizična obitelj je svaka obitelj koja svojom strukturom ili narušenim međusobno narušenim odnosima može narušiti razvoj djeteta ili neki aspekt djetetova razvoja. Rizične obitelji priječe zdrav razvoj u djetinjstvu, a isto tako i u adolescenciji i odrasloj dobi. Te obitelji su pune agresije i sukoba koje prate hladni, zapuštajući i zanemarujući odnosi.

Nije rijetka pojava da se roditelji fizički obračunavaju ili omalovažavaju pred djecom. Djeca iz rizičnih obitelji lišena su topline i potpore od roditelja, nemaju roditeljskog nadzora i osjećaju otuđenost ili odbačenost.

3.4. Obiteljsko nasilje

„ Na području izučavanja nasilja valja razlikovati pojmove agresija, nasije i zlostavljanje. (...) Za razliku od pojma agresije ili nasilja, zlostavljanje uključuje i negativne posljedice koje su proizašle iz agresije ili nasilja, a to su ozljeđivanje, bolest ili smrt. Prema tome, obiteljsko je nasilje širi pojam koji može uključivati agresivnu, zlu namjeru prema članu obitelji, i/ili agresivan, nasilnički akt prema njemu i/ili negativne posljedice u obliku ranjavanja, povređivanja ili smrti (zlostavljanje).“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 469).

Najčešće se govori o tri oblika nasilja, koja obuhvaćaju sve vrste nasilja: samozlostavljanje, interpersonalno nasilje i kolektivno nasilje. Nasilje u obitelji je interpersonalni oblik nasilja. Kada je o nasilju u obitelji riječ nasilnici i zlostavljači mogu biti svi članovi obitelji, bilo da je riječ o zanemarivanju, emocionalnom, tjelesnom ili spolnom nasilju. Svako nasilje potiče daljnje nasilje kao npr. dijete koje je bilo seksualno zlostavljano najvjerojatnije će dići ruku na sebe i to će povećati stopu samozlostavljanja u društvu.

Kada netko čuje pojam obiteljsko nasilje, najčešće se pomisli na to da je suprug, otac tj. muškarac zlostavljač. No i žene, iz osвете zbog nasilja nad njima, emocionalno zlostavljaju svoje partnere (verbalnim zlostavljanjem ponižavanjem, ucjenjivanjem, omalovažavanjem). Isto tako, velik dio tjelesnog i emocionalnog zlostavljanja nad djecom provode upravo majke. Najčešći oblik obiteljskog nasilja i zlostavljanja jest zlostavljanje među braćom i to upravo zlostavljanje braće od strane zlostavljanog djeteta, kojeg zlostavlja jedan od roditelja. Kada djeca dodu u razdoblje adolescencije, može doći do uzvrćanja nasilja, bilo da je riječ o obrani drugog člana od nasilnika ili od pokušaja osamostaljivanja koji je eskalirao u nasilni obračun. Nakon svega, možemo zaključiti da nasilje u obitelji može provoditi svaki član te da tjelesna snaga ne određuje tko će biti nasilnik, a tko žrtva.

Posljedice obiteljskog nasilja možemo razvrstati u nekoliko kategorija, od kojih ćemo navesti one važne za dijete i djetetov odnos s roditeljima. Dijete koje je izloženo međusobnim nasilnim obračunima svojih roditelja i samo je u opasnosti postati žrtvom. Zbog nasilja mijenja se odnos roditelja prema djetetu te roditelji koji žive u nasilničkim odnosima pokazuju izrazito negativan stav prema djetetu u prvoj godini života. Dokazano je da majke koje su zlostavljane boluju od depresije i nisu u stanju održavati svoje roditeljske vještine.

No s druge strane „...neke zlostavljane majke ponašale su se roditeljski kompetentno i postigle veliku privrženost djeteta, nastojeći povećanom brigom djetetu nadoknaditi nepovoljnu obiteljsku situaciju.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 492).

Djeca ne govore ono što misle, zato što ih je strah da i same ne postanu žrtve ili možda zato što smatraju da su ona uzrok nasilju, ali pokazuju to na drugi način, najčešće u obliku suptilnih promjena ponašanja izraženih u emocionalnom povlačenju djeteta. Kao najtežu posljedicu za dijete navodimo nastanak agresivnog i neprijateljskog odnosa djeteta prema majci, djetetovo poistovjećivanje sa zlostavljačem i djetetovo emocionalno zlostavljanje majke. Dijete se osjeća napušteno, razumije da mu je uskraćena majčina ljubav, toplina i emocionalna potpora ali ono ne shvaća da majka nije u stanju pružiti mu sve to jer je zbog zlostavljanja došlo do emocionalnog povlačenja majke. Partneri koji su u nasilničkom odnosu ne primjećuju svoje dijete, ne shvaćaju da zanemaruju svoje roditeljske obveze, a što je najgore, i svoje dijete. „Majčino uzvraćanje“ je problem koji se javlja sve češće, a zapravo je riječ o tome da majke koje su zlostavljanje od strane partnera i same postaju zlostavljačice svoje djece.

Istraživanja su dokazala da nazočenje nasilju za dijete ima veće posljedice nego zlostavljanje djeteta i da to znatno povećava problematično ponašanje djece. Dijete koje je podvrgnuto takvim sukobima pati od poteškoća u socijalizaciji i ima poteškoće u školi. Roditeljske svađe za dijete su traumatične, jedan od oblika zlostavljanja djeteta i izvor stresa s kojim se dijete teško nosi. Promatrajući takve situacije svakodnevno, dijete gubi sigurnost, povjerenje u roditelje, u okolinu i svijet. Ako se dijete okrivljava za svađu i sebe smatra uzrokom dolazi do depresije i tjeskobe.

Dugotrajna izloženost neprikladnim odnosima roditelja negativno utječe na doživljavanje, ponašanje i kognitivno funkcioniranje djeteta. Neke od posljedice koje su rezultat toga su smanjeno samopoštovanje i samopouzdanje, prihvaćanje nasilja kao normalnog načina života, nemogućnost školskog, kao i profesionalnog, napredovanja, simptomi PTSP-a, slabije pamćenje, iskrivljena percepcija, smanjena pozornost i sl.

Slika 4. Svjedočenje svađama roditelja negativno utječe na dijete

Izvor:https://www.google.hr/search?q=obitelj+i+roditeljstvo&biw=1024&bih=639&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwid4OPIiKbPAhWGcRQKHbjDhYQ_AUIBigB#tbm=isch&q=razvod+braka&imgsrc=msbEq6YuPr7H_M%3A

„Nazočenje obiteljskom nasilju (i izloženost svemu što je s njime povezano) koči razvoj svih djetetovih vještina koje su mu nužne za uspješan život. To je razumijevanje svijeta u kojem živi i sposobnost da učinkovito prenesesvoje misli drugima. Zastoj u razvoju tih vještina negativno utječe i na djetetov odnos s drugima i na razvoj njegove osjetljivosti za potrebe drugih (Gleason, 1995).“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 494)

Tablica 1. Posljedice nasilja u obitelji na dijete, ovisno o dobi - Bujišić, 2005, str. 73

Razvojna faza	Razvojna obilježja	Moguće posljedice nasilja u obitelji
0-1 god	Niske kognitivne mogućnosti i mogućnosti adaptacije. Početak učenja o važnosti emocija i komunikacije. Vezanost za majku.	Razdražljivost, plačljivost. Poremećen raspored hranjenja. Poremećen ritam sna. Emocionalna deprivacija. Česte bolesti.
2-3 god	Razvijaju se osnove povezivanja uzroka i emocionalnog izražavanja. Razlikuju toplinu odnosa od bijesa. Uče izražavati agresivnost i bijes na odgovarajući način. Razmišljaju na egocentričan način.	Agresivno ponašanje prema vršnjacima, koje se pojačava sa svakom epizodom nasilja u kući, a očituje se udaranjem, štipanjem i grizanjem. Česte bolesti. Nisko samopoštovanje. Sramežljivost. Nasilje pripisuju nečemu što su učinili.
4-6 god	Stvaraju predodžbe o različitosti spolova na osnovi poruka koje dobiju iz okruženja. Povećava se fizička samostalnost (sami se odijevaju itd.).	Pojedini spol vezuju za ulogu nasilnika i ulogu žrtve. Nestabilnost inhibira samostalnost, ponekad se ponašaju regresivno.
7-10 god	Postaju emocionalno svjesni sebe i drugih. Na složeniji način razmišljaju o ispravnom i pogrešnom, s naglaskom na poštenju i namjeri. Akademske i socijalne uspjehe u školi primarno utječu na predodžbu o sebi. Povećana je identifikacija s istim spolom.	Svjesniji su vlastitih reakcija na nasilje kod kuće i kako ono utječe na druge (npr. brinu se za majku). Prijemljiviji su na racionalizacije koje su čuli kao opravdanje nasilju (npr. bio je pijan, ona je to zaslužila itd.) Dijete nije sposobno učiti; pozitivne izjave ne čuje ili selektivno čuje negativne primjedbe. Mogu naučiti da su uloge pojedinog spola vezane za zloupotrebu partnera (muškarci su nasilnici, žene žrtve).

Kao što je navedeno, svako razdoblje djetetova života je cjelina za sebe, ali jedno bez dugoga ne funkcionira i sve cjeline zajedno čine potpunu osobnost i karakter djeteta. Da bi se dijete normalno razvijalo i osjećalo se sigurno u svome domu potrebna mu je potpuna posvećenost roditelja s ciljem optimiziranja njegova razvoja.

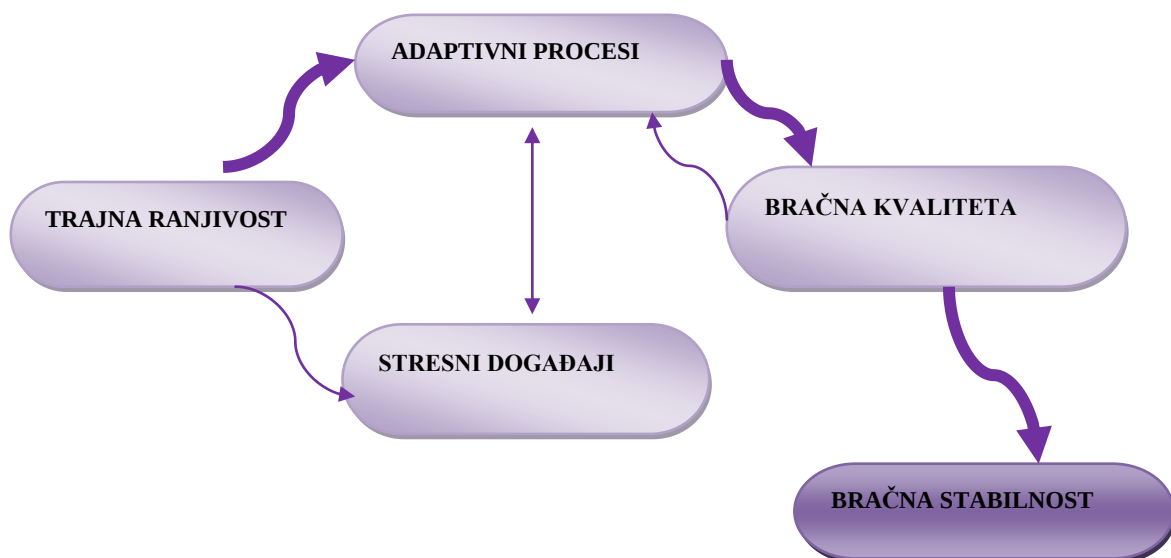
4. RAZVOD

„Obitelj je društvena struktura koja se najbrže mijenja, a broj razvoda svake godine raste i u svijetu i u nas. (...) U Hrvatskoj se svake godine razvede oko 4000 brakova u kojima su rođena djeca (...).“ (Bujišić, 2005, str. 57)

4.1. Nestabilnost braka

Kada je riječ o odnosu dvoje ljudi, bio on ljubavnički, prijateljski ili pak poslovni, ako dođe do problema i ne radi se na rješavanju toga, ako nema komunikacije, odnos puca. Sve strukture tog odnosa se raspadaju i postaje suvišan, postaje teret. Brak koji je postao nestabilan može potrajati, ukoliko su partneri spremni raditi na braku i promijeniti neke stvari. S psihološke strane, razvod je oblik bračne nestabilnosti i vanjska posljedica svih problema, stresa i frustracija koje su partneri tijekom braka doživjeli. S pravne strane nestabilnost braka izjednačena je s razvodom. Konačno pravomoćno rješenje o razvodu donosi sud na zahtjev bračnih partnera. Razlozi zbog kojih bi sud odobrio razvod su teško i trajno poremećeni odnosi, sporazumno zahtijevanje razvoda od oba partnera ili razdvojenost partnera koja traje više od godine dana. Razlikujemo tri teorijska objašnjenja kada je riječ o bračnoj nestabilnosti i razvodu braka. Prema *teoriji socijalne razmjene* bračna kohezivnost i opstojnost braka ovise o međusobnim odnosima triju čimbenika: privlačnost među partnerima, alternativna privlačnost (emocionalne veze izvan braka, karijera ili samački život i sl.) i prepreke razvodu (djeca). Što su privlačnosti među partnerima i prepreke razvodu veće, a alternativno privlačenje manje, to će brak biti kohezivniji i obrnuto. Model ulaganja koji je predstavio Rusbult je inačica teorije socijalne razmjene u kojem ističe odanost ili privrženost partneru. *Teorija bračne kvalitete* raspoznaje tri vrste stabilnog braka i četvrtu, u kojoj nastaju poremećaji koji potiču razvod. Tipovi stabilnih brakova su: živahno-promjenjiv tip, potvrđujući tip i tip braka u kojem partneri izbjegavaju sukobe. Četvrta skupina brakova je zapravo kaskada prema razvodu. Teorijski model bračne nestabilnosti odnosno *model ranjivost-stres-prilagodba* je nastao kao kritička analiza studija o odrednicama bračnog zadovoljstva i uzrocima razvoda braka.

Autori su na temelju rezultata predložili model odnosa varijabli koje uzrokuju razvod ili bračnu nestabilnost (slika 5).

Slika 5. Bračna nestabilnost: model ranjivost-stres-prilagodba, prilagođeno prema Karney i Bradbury, 1995 (prema Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 541)

„Polazna točka modela jest varijabla **trajna ranjivost** bračnih partnera, pod kojom se prvenstveno razumijeva osobnost bračnih partnera, zatim različite predbračne životne traume i kvaliteta rane privrženosti roditeljima. Trajna ranjivost djeluje na bračnu stabilnost, ali preko **posredničkih varijabli**, među kojima je najvažnija **bračna kvaliteta**, na koju djeluju **stresni događaji i adaptivni procesi u braku**. Trajna ranjivost određuje koliko će pojedinac često i snažno reagirati na vanjske događaje, npr. stres, pa će ranjivije i osjetljivije osobe biti više izložene djelovanju stresa. Trajna ranjivost utječe i na adaptivne procese, jer će se ranjiviji pojedinci teže suočavati sa stresom. Zbog pojačane osjetljivosti na stres i manje mogućnosti prilagodbe na njega, takvi će bračni partneri doživjeti i izazvati pad i svoje i partnerove bračne kvalitete, a to će proizvesti bračnu nestabilnost.“ (Čudina-Obradović, Obradović, 2006, str. 541)

4.2. Etape razvoda

Postavlja se pitanje da li se odrednice bračne nestabilnosti javljaju u određenom vremenskom slijedu i koje su to etape kroz koje prolaze bračni partneri tijekom procesa razvoda. Postoji nekoliko klasifikacija etapa razvoda a najčešće se upotrebljava klasifikacija koju je ponudio Simon Duck (1992).

1) Emocionalni raskid

Razdoblje u kojem dolazi do emocionalnog zahlađenja, najčešće jednog partnera, postupno se udaljavaju i komuniciranje je sve rijede.

2) Intrapsihička etapa

Partner koji je započeo emocionalno hlađenje na partneru primjećuje slabosti koje do tada nije uočavao te postaje kritičan.

3) Dijadna/bračna etapa

Kritizirani partner traži od partnera objašnjenje za nezadovoljstvo brakom. Rasprave mogu biti vrlo emocionalne i racionalne. Ukoliko partneri razgovorom dođu do rješenja problema što dovede do promjene, kaskada se zaustavlja i brak se nastavlja. Ako partneri ne nađu rješenje, međusobni odnosi se pogoršavaju i slijedi četvrta faza.

4) Društvena etapa

Nezadovoljni partner obavještava rodbinu i prijatelje o teškoćama u braku i mogućnosti razvoda. Najčešće dolazi do podjele stavova, dio rodbine staje na stranu partnera koji namjerava raskinuti brak dok drugi dio rodbine brani drugog partnera kao žrtvu.

5) Bračni sprovod

Odnosi među partnerima su loši i jedan, ili oba partnera, donose odluku o razvodu.

Kada se partneri odluče na razvod braka, potrebno je zatražiti poništenje braka (na sudu ili u crkvi). Razvod sam po sebi je bolan, no ukoliko partneri ne dozvole, ne mora eskalirati. Tri najčešća tipa razvoda su *razvod kao vrsta poslovnog dogovora* (nakon razvoda vrlo malo kontakta, isključivo u svrhu najboljeg interesa djeteta), *prijateljski razvod* (roditelji ostaju prijatelji jer u tom obliku bolje funkcioniraju) i *visokokonfliktni razvod* (sukobi snažno izraženi, nepovoljan utjecaj na dijete, i na roditelje).

4.3. Učinak razvoda na bračne partnere

Velika pozornost stručnjaka, psihologa i bračnih terapeuta usmjerena je doživljaju razvoda i osobito reakcijama i prilagodbi partnera na razvod. Baš kao i kod djece, razlikujemo kratkotrajne i dugotrajne reakcije partnera na razvod. Kratkotrajne reakcije su medijatori stresa. Medijatore definiramo kao različite emocionalne reakcije, a s obzirom na prirodu grupiramo ih u socijalne, psihološke i medijatore ponašanja.

Socijalni medijatori stresa razvoda su prekid s djecom, prekid sa zajedničkim prijateljima, sukob, selidba, prekidanje odnosa s rodbinom i smanjenje životnog standarda.

Psihološki medijatori stresa razvoda su bijes, anksioznost, ambivalentnost prema bivšem partneru, ekstremne promjene raspoloženja, depresija i nisko samopoštovanje. Često se javlja sumnja u roditeljstvo i roditeljske kompetencije. Neki pojedinci krive sebe za razvod pa traže razloge u svome izgledu, ponašanju i sl.

Oblici ponašanja kao medijatori stresa razvoda najlakše se opisuju jednom riječju: kaos. Bivši partneri nikada nemaju dovoljno vremena da obave sve potrebne poslove, često kasne na posao, ne poštuju rokove, javljaju se problemi s intimnošću (često mijenjanje seksualnih partnera) i nedostatnost koja vodi usamljenosti. Nerijetko se javljaju novi poroci, poput pušenja ili alkohola.

Uz kratkotrajne reakcije pojavljuju se i dugotrajne. One traju nekoliko godina a mogu potrajati i dulje. U dugoročne reakcije ubrajamo tjelesno i mentalno zdravlje, socijalnu uključenost, ekonomsku moć i životno zadovoljstvo.

Istraživanja pokazuju da su razvedeni pojedinci slabijeg *tjelesnog zdravlja*, češće posjećuju doktora, češće su hospitalizirani i smrtnost je mnogo veća nego u nerazvedenih pojedinaca.

Mentalno zdravlje razvedenih ugroženije je nego zdravlje samaca, udovaca ili oženjenih pojedinaca. Kao glavni oblik narušenog mentalnog zdravlja navodi se depresija.

Socijalna uključenost pokazuje jesu li bivši partneri prebrodili krizu razvoda. Prilagodba bivših supružnika na razvod ogleda se u društvenoj aktivnosti, prijateljskim vezama i općoj društvenoj uključenosti. Prema istraživanjima, društveni kontakti „ostavljenog“ partnera su slabiji dok su kontakti partnera koji je zatražio razvod ojačali.

Pad *ekonomske moći* je posljedica koja se manifestira kroz oslabljeni životni standard pojedinaca nakon razvoda. U ovom području ugroženije su žene.

Smanjeno *životno zadovoljstvo* može potrajati dugi niz godina, ovisno o tome da li je razvedeni partner našao novog partnera.

Nije nužno da se sve posljedice javljaju kod svih razvedenih osoba no sigurno je da je razvod težak za oba partnera i da će prilagodba biti teža ukoliko se javi više reakcija istovremeno.

5. DJECA I RAZVOD

Kada dolazi do procesa razvoda braka, najčešće se govori kako je to najbolje rješenje za sve, pa i za djecu. No, zapravo, nitko ne pita djecu što misle o tome, slažu li se s time, što žele ili ne žele. Niti jedno dijete ne želi da mu se roditelji razidu, da mu se obitelj raspadne ili da mu jedan od roditelja odseli negdje daleko gdje ga neće moći posjećivati niti viđati često. Za djecu, kao i za roditelje, razvod je bolno iskustvo, ali ne označava kraj života niti kraj obitelji.

„Žaljenje za gubitkom proces je koji traje. Ali trebate znati da nakon razvoda ulazite u novu vrstu odnosa sa svojim nekadašnjim partnerom, u odnos koji nije proizašao iz ljubavi, nego iz činjenice da ste roditelji istom djetetu. Kao što je rekao jedan moj kolega, razvod je kraj ljubavi i nastavak odnosa.“ (Wallerstein, Blakeslee, 2006, str. 7)

Razvodu treba pristupiti sa strahopoštovanjem i oprezom, pogotovo kad je riječ o djeci. Vijest o razvodu djeci treba priopćiti istog onog trenutka kada roditelji odluče da je to jedino rješenje, jedini izlaz iz loše situacije. S djecom treba razgovarati, ne zanemarivati njih niti njihove potrebe i dati im do znanja da nikako nisu oni povod razvodu. Dijete mora znati da to što nije pospremilo svoju sobu, što su mu igračke razbacane po kući i što je šaralo po zidu nikako ne može biti i nije razlog razvoda njegovih roditelja.

5.1 Kako razvod utječe na ponašanje djeteta

Djeca su samim procesom razvoda stavljena u nezgodnu situaciju, sama pomisao da moraju birati između mame i tate za njih, ma koliko stari bili, je jednostavno bolna i iscrpljujuća. Ako roditelji na vrijeme ne prepoznaju taj osjećaj kod djece, budući da su već dozvolili da se razvije, dijete može imati ozbiljne psihičke ali i fizičke posljedice. Često nerazumijevanje okoline i onoga što se događa oko nas u nama stvara nelagodu, a ta nelagoda prelazi u strah i sumnju. Ono što ne razumijemo, osuđujemo. Djeca počnu osuđivati prvo sebe a zatim svoje roditelje. Osjećaj ljutnje i tuge, strah od nepoznatog, sumnja u ljubav roditelja i osjećaj krivnje dovode do otuđenja djeteta.

„Otuđena djeca mogu biti gruba, odbojna, puna mržnje. Ona izražavaju i izazivaju veliko neprijateljstvo.“ (Warshak, 2008, str. 270)

Dijete se zatvara u sebe te gubi samopoštovanje i samopouzdanje. Samopoštovanje djeteta ovisi o tome koga ono krivi. Djeca koja pripisuju krivnju sebi imaju nisko samopoštovanje te osjećaju krivnju i sram. Ona djeca koja tu krivnju prebacuju na druge zadovoljnija su sobom kada im se dogodi nešto loše, osjećaju se manje krivima, sami se sebi više sviđaju te osjećaju manje srama. No s druge strane, takva djeca se češće ljute i to pokazuju u svom ponašanju. Neka djeca i ljudi u stanju su pospremiti svoje nevolje „pod tepih“ i nastaviti sa svojim životom unatoč tome što se važan dio njihova života srušio dok drugi u svemu vide katastrofu i kada napukne jedan dio njihova života, sve se ruši. Kada je dijete dovedeno u situaciju o kojoj nema saznanja, kada ne razumije što se oko njega događa i zašto se događa može doći do ozbiljnih poremećaja u ponašanju djeteta. Dijete može pokazivati teškoće sa spavanjem, povlačiti se od ljudi, odbijati hranu ili se pak emocionalno prejedati.

„Svi su ljuti nakon razvoda. Nema šanse da ne budete ljuti. Nema šanse da okončate bilo koji bliski odnos, (...) a da ne osjetite razočaranje, da ne budete bijesni (...).“ (Wallerstein, Blakeslee, 2006, str. 12)

Dob djece prilikom razvoda utječe na reakcije djeteta na razvod. Predškolska dob je posebno osjetljivo razdoblje za razvoj djeteta, i percepciju razvoda djeteta, čiji roditelji se razvode u tom periodu, je ograničena i pogrešna, često odlazak roditelja protumače kao odbacivanje ili strah da će i samo biti napušteno. Djeca često te emocije i strahove nadoknađuju fantaziranjem i poricanjem stvarnosti te dolazi do regresije, dijete se vraća u dob dojenčeta (siše prst, mokri u krevet, ljuti se te se veže za omiljenu igračku ili neki drugi predmet). Za razliku od djece predškolske dobi, djeca u starosti od 6-10 godina razumiju i prihvaćaju činjenicu da se njihovi roditelji razvode. „Ona su sasvim svjesna boli i tuge i mole roditelje da se pomire.“ (Bujišić, 2005, str. 57) Najčešće za razvod okrivljuju jednog od roditelja i teško prihvaćaju nove partnere svojih roditelja. Ukoliko dječak nakon razvoda živi s majkom, za gubitak oca okrivljuje majku i bijes usmjerava prema njoj. Svoje nezadovoljstvo iskazuju kroz plakanje, sanjarenje i probleme u školi i s prijateljima.

5.2 Kako razvod utječe na razvoj djeteta

„Neko dijete je možda nešto ukralo, ili je lagalo, možda je reklo nešto ružno-nešto zbilja strašno. To dijete možda čvrsto vjeruje u Boga i pita se, kažnjava li ga Bog rastavom za ono ružno što je učinilo.“ (Coleman, 2005, str. 53)

Djeca često imaju tendenciju okrivljavati sebe za stvari koje zapravo nisu skrivili. Djeca mlađe predškolske dobi nisu toliko svjesna okoline koja ih okružuje i zbog toga su sklonija takvim razmišljanjima. S njima treba razgovarati i ispraviti iskrivljenu sliku stvarnosti. Ako je dijete uvjeren da je krivo, to će s vremenom utjecati na djetetov razvoj.

Razvoj djeteta je višeslojno uzrokovan, genima, neurobiološkim procesima, psihološkim procesima i procesima iz društvene okoline. Svi slojevi su međusobno povezani a razni stresovi ili promjene u jednom području uzrokuju promjene i u drugim slojevima. Djetetove reakcije na gubitak obitelji, na razvod roditelja manifestiraju se u svim aspektima djetetova razvoja. Reakcije, uz ponašajne, mogu biti emocionalne, misaone i tjelesne. Djeca prolaze kroz nekoliko faza emocionalnih reakcija: negiranje, bijes, nagodba, depresija i prihvatanje.

Razlikujemo kratkotrajne i dugotrajne reakcije djeteta na razvod roditelja. Kratkotrajnim reakcijama smatramo one koje traju do dvije godine nakon razvoda i zatim postepeno nestaju. Tu ubrajamo različite emocionalne reakcije (koje zajednički nazivamo eksternalizacija ili internalizacija), promjenu mišljenja o sebi, promjene u socijalnoj prilagodbi i uspjehu u školi.

Dječja *emocionalna reakcija* na razvod je snažna i manifestira se kroz povećanu depresiju i agresiju u različitim prilikama i na različite načine. Čimbenici koji određuju snagu emocionalnih reakcija su rod i dob djeteta, značajke roditelja-skrbnika i činjenica s kime dijete živi nakon razvoda. Posljedica takvih reakcija jest smanjena samokontrola i odgovornost. Nakon razvoda djeca većinom nastavljaju živjeti s majkom no praksa je pokazala da to nije najsretnije rješenje i da bi najbolje za djecu bilo zajedničko skrbništvo. Dokazano je da zajedničko skrbništvo olakšava prilagodbu i dobrobit djece u usporedbi s djecom koja žive samo s jednim roditeljom.

Već smo spomenuli da razvod mijenja *sliku djeteta o sebi*, što potvrđuje činjenica da djeca razvedenih roditelja imaju niže samopoštovanje nego djeca koja žive s oba biološka roditelja.

Socijalna prilagodba obuhvaća odnose i ponašanje djece prema drugoj djeci i odraslima koji nisu članovi obitelji te društveno neprihvatljivo ponašanje tj. mladenačku delikvenciju. Ukoliko dijete nakon razvoda ne pokazuje promjene u ponašanju smatra se da je ono socijalno prilagođeno. Djeca iz razvedenih obitelji su manje društvena, imaju manje prijatelja i provode s prijateljima manje vremena te su sklona pribjegavati delikvenciji i konzumaciji droga.

Dugotrajne reakcije zapravo označuju svojevrsan način življenja koji će se nastaviti i u zreloj dobi. Najvažnije su jer mijenjaju ponašanje cijelih naraštaja i razvojni put djeteta. Tri najvažnije dugoročne posljedice su socijalno-ekonomski položaj u društvu, partnerski odnosi i bračna kvaliteta odrasle djece te psihološka dobrobit odrasloga djeteta.

Djeca razvedenih roditelja ne postižu bolji *socijalno-ekonomski položaj* i kraće se zadržavaju u školi. Prvi razlog tome je to što razvod braka slabi motivaciju djeteta da postigne uspjeh i da se školuje. Drugi razlog je slabljenje životnog standarda i sprječavanje kvalitetnog obrazovnog razvoja djece samim razvodom. Ujedno, starija djeca iz takvih brakova preuzimaju na sebe ulogu „roditelja“ te se brinu za ostale članove obitelji što uvelike utječe na uspjeh u školi.

Druga dugoročna posljedica odnosi se na *kvalitetu partnerskih i bračnih odnosa odrasle djece*. Djeca rastavljenih roditelja imaju problema u izražavanju bliskosti i emocija. Najčešće se ti problemi manifestiraju kroz kritičnost i negativnost prema partneru i probleme u komunikaciji. Djeca rastavljenih roditelja se teže odlučuju na skapanje braka i spremniji su brak razvrgnuti. Djeca rade ono što vide, pa tako i u ovome slučaju. Promatrajući svoje roditelje prihvatili su njihove stavove i ponašanja kao ispravan uzor ponašanja.

Psihološka dobrobit djeteta u odrasloj dobi ovisi o tome koliko su dobri i snažni emocionalni odnosi djeteta s roditeljima. Oslabljena psihološka dobrobit djeteta posljedica je narušenih odnosa i nastalih problema između djeteta i roditelja uoči razvoda.

5.3. Otpuštanje nakon borbe

Kod djece čiji su roditelji rastavljeni dolazi do iskrivljenog shvaćanja braka i obitelji. Ljubav koju su primjećivali kod svojih roditelja prije razvoda ulijevala im je sigurnost u ljubav koju gaje prema njima, prema svojoj djeci. Onog trenutka kad je došlo do procesa rastave, ljubav je postala ugrožena i polako je počela nestajati, zajedno sa sigurnošću. Nestajanjem tih faktora u dječjoj psihi dolazi do rušenja bračno-obiteljskog sustava i narušavanja odnosa s roditeljima, a posebno s roditeljem kojeg dijete drži odgovornim za razvod.

U nekim situacijama nakon razvoda djeca su toliko otuđena od roditelja da odbijaju bilo kakav kontakt s roditeljem kojeg smatraju krivcem za razvod. Svakodnevno „ispiranje mozga“ rezultira reprogramiranjem djece, uvođenjem radikalnih promjena u njihov život, u organizaciju i rutinu. Kada je situacija toliko loša, roditeljima kao jedini razumni korak preostaje otpuštanje. Ili privremena odgoda pokušaja da se zbliže sa svojom djecom. Odluka o otpuštanju je teška i bolna za svakog roditelja ali u većini slučajeva pomaže oporavku odnosa.

Odluku o otpuštanju roditelj djeci treba predložiti na najkonstruktivniji način, stavljajući pri tome naglasak na to da će svoje dijete uvijek voljeti te da su mu vrata uvijek širom otvorena. Ovaj čin najbolje bi bilo napraviti osobno i uz to ostaviti djetetu pismeni trag. Trag na koji će se moći osloniti i s vremena na vrijeme pročitati pismo roditelja te razmisliti o svemu što se dogodilo. Neki od savjeta roditeljima kako pravilno odraditi proces su: naglasiti zadovoljstvo ulogom roditelja i ljubav koju gaje prema svome djetetu unatoč njegovom odbacivanju, dati djetetu na znanje da razumiju njegovu potrebu za samoćom ali da isto tako ne gube nadu u pomirbu, izraziti žalost zbog razvoja situacije ili ukazati djetetu na treću osobu preko koje će uvijek moći doći do roditelja. Kada roditelji pristanu s naporima da ih osobno vide, vrlo vjerojatno će djeca odlučiti na sebe preuzeti telefonske pozive i čitati će pisma a ne ih bacati.

U knjizi A.R.Warshak (2008.) *Otrov razvoda: zaštita veze između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera* nalazimo sedam razloga za otpuštanje:

- 1) *„Vaša su djeca previše otuđena ili emocionalno nestabilna da bi se vratila direktno vašoj kući, a odgovarajuće prijelazno boravište nije dostupno ili ga si ne možete priuštiti.*
- 2) *Iscrpili ste sve pravne kanale da popravite situaciju.*
- 3) *Sud razumije da su vaša djeca bezrazložno otuđena, ali ih ne želi smjestiti u vaš dom dovoljno dugo da im dopusti izroniti iz sjene negativnih utjecaja vašeg bivšeg partnera.*
- 4) *Imate u svojem domu drugu djecu koja će patiti ako nastavite trošiti emocionalne i financijske izvore na bitku koja ima male šanse za uspjeh.*
- 5) *Vaš je bivši partner toliko poremećen da bi ga nastavljanje bitke moglo isprovocirati na nasilne čine protiv djece, vas ili drugih članova vaše obitelji.*
- 6) *Iskušali ste savjete dane u ovoj knjizi i doživjeli ste opetovani neuspjeh.*
- 7) *Radite s terapeutom koji jasno razumije patološko otuđenje (bez obzira na to kako ga naziva) i predan je tome da vam pomogne ppraviti odnose s djecom, ali je konačno dostigao točku kada vas savjetuje da razmislite o otpuštanju.“*

„Iracionalno otuđena djeca gaje mržnju prema roditelju koja je odijeljena od njihove ranije ljubavi prema tome roditelju. Njihovo unutarnje mentalno stanje ima rascjep koji ne može zacijeliti dok nije prepoznat. Psiholozi takve rascjepe nazivaju *nerazriješenim osjećajima* ili *nerazriješenim odnosima* kako bi označili njihovo stanje neprerađenosti. Većina otuđene djece nije se pomirila sa svojim osjećajima prema roditeljima; ona su samo pospremila svoje osjećaje na jednu mentalnu policu i pokušavaju ih ignorirati.“ (Warshak, 2008, str. 320)

Najgore što se može dogoditi kod procesa otpuštanja jest da otuđeni roditelj (ili drugi član obitelji) premine prije nego što dobije priliku izgladiti odnose. Tada je dijete lišeno mogućnosti pomirbe, iskazivanja ljubavi koja je cijelo vrijeme bila tu negdje, zakopana ispod svih laži roditelja otuđitelja i počinje mu zamjerati jer mu je uskratio tu mogućnost. Zapravo, tada se dijete, adolescent ili pak odrasla osoba, otuđuje od drugog roditelja.

Razvod utječe na sve članove obitelji, htjeli oni to ili ne, bili oni toga svjesni ili ne. Dijete rastavljenih roditelja kao odrasla osoba u sebi skuplja mnogo negativne energije, negativnih emocija i što je najgore, ono što drži u sebi hendikepira ga u osobnim i bliskim odnosima. Takva djeca često, poučena primjerom svojih roditelja, ulaze u brakove, i umjesto da ostanu i bore se kada zagusti, oni odlaze i napuštaju svoju obitelj. No s druge strane, odrasla djeca, koja su uspjela nadići otuđenost od svojih roditelja, odanija su svojoj obitelji i spremnija ostati unatoč svim problemima i nemirima, koji se, budimo realni, javljaju u svakom braku.

6. MOJE ISKUSTVO

Bila je nedjelja, točno se sjećam...probudili smo se, tata, brat, sestre i ja. Mame nije bilo. Radila je kao domaćica dvije kuće dalje od nas. Tata je bio ljut. Uzeo je telefon i nešto je promrmljao a ubrzo nakon toga je mama došla. Bila sam zbunjena, prestrašena i stajala sam tamo s tim osjećajem samoće, kao da nitko nije u tom trenutku ni pomislio na mene, kao da ne postojim. Ne sjećam se riječi niti njihova značenja ali bilo je glasno, jako glasno. U pamćenje mi se zauvijek urezala slika mame kako otvara ormar i svoje stvari stavlja u velike crne vreće za smeće. Boljelo me to. Nisam ništa čula, ništa vidjela niti razumjela. Samo je postojao neki tupi osjećaj, bol, praznina, tuga. „*Ne mama, molim te, ne ostavljaj nas!*“ to su bile riječi mog 8 godina starijeg brata, dječaka koji je tada imao 13 godina. Taj dan se moja obitelj raspala, sve ono što me štitilo od loših stvari, od tuge, od čudovišta pod krevetom, od boli koju sam osjećala kad bi poderala koljena, nestalo je. Taj trenutak, kad je moja mama zatvorila vrata kuće na izlasku, osjetila sam nešto čudno, kao da se nešto u meni ugasilo. Mama je otišla u kuću gdje je radila, i taj čovjek postao je moj očuh, naš očuh. Od tog dana ja nemam povjerenja u svoje roditelje, u svoju mamu. Nisam im nikad oprostila to što su na taj način razorili moj svijet. Mlađa sestra i ja sudski smo pripale mami, a brat i starija sestra su ostali kod tate. Iako smo živjeli jedni od drugih udaljeni niti 200 m, više nikada nismo bili obitelj. Odrastali smo uz ispiranje mozga da nas tata ne želi, da je on varao mamu i da je nju, nas, izbacio kako bi mogao dovesti doma drugu ženu. To me boljelo, nisam željela vjerovati da je to istina, da je moj tata mogao tako postupiti. Borila sam se sama sa sobom jer sam željela da moja mama ne pati, da ja ne patim i da smo svi sretni, a sliku krivca sam dobila u slici svoga tate, čovjeka koji je bio moj heroj, moj junak. Svakodnevno optuživanje i međusobno svađanje dok su još bili zajedno, dok smo još bili obitelj, sve je išlo u prilog onome što mi je mama govorila. Ali nisam željela, nisam mogla vjerovati u to. Jednostavno me sve boljelo i od same pomisli. Borila sam se s tim mislima, jer skoro 10 godina moj tata je živio sam, dok je moja mama vrlo brzo nakon te nedjelje počela dijeliti sobu s očuhom.

Nisam imala normalno djetinjstvo, usudila bih se čak reći da nakon toga nisam uopće imala djetinjstvo. Naravno, igrala sam se s drugom djecom, bratom i sestrama, smijala sam se i veselila ali od onog dana u meni je postojala neka praznina. Imala sam puno obaveza, puno poslova, s godinama se povećavao i staž. Život na selu nije lagan. Kad sam krenula u školu sama sam se brinula za ustajanje, za knjige, za zadaću. Veselio me odlazak u školu, htjela sam biti najbolja, pokazati mami, i tati, da sam pametna i da mogu sve. Mama je često odlazila u Zagreb s očuhom, na put od skoro 100 km u jednome smjeru. Tada bismo ja i sestra ostajale same doma i na meni je bilo da brinem za sestru, za dijete koje je imalo 7 godina i epilepsiju. Na meni, na devetogodišnjoj djevojčici koja je žudjela za time da ju njena obitelj primjeti, bilo je da se pobrine za sebe i sestru. Kad god bi sestra nešto skrivila, ja sam preuzela krivicu jer nisam željela da dobije batina pa sam ih ja dobila umjesto nje. Nisam mogla podnijeti da to dijete, moja mlađa sestra, prima udarce šibom i remenom. Često smo dobivale batina od mame, ponekad smo i znale da smo zaslužile ali većinom nismo razumjele zašto nas mama kažnjava na taj način. Često se znalo dogoditi da nakon tih batina ne bih mogla sjediti cijeli dan. Kad sam imala tako, nekih 9-10 godina, razljutila sam očuha, ne znam više čime. Ne sjećam se. Samo znam da su se on i mama gadno posvađali. Mama je došla do mene, zgrabila me za ruku i odvela do očuha. Svašta je izgovorila. Kad mi je izgovorila tako ružne riječi, poput „*Proklinjem dan kad sam te rodila!*“, počela sam se samoj sebi gaditi i prezirati se. Stavila mi je ruke oko vrata i snažno ih stisnula. U očima sam joj vidjela nešto što me prepalo, bojala sam se kao nikada u životu. Na nekoliko trenutaka mi se zacrnilo pred očima a slijedeće čega se sjećam je da očuh miče njene ruke s moga vrata. Taj dan, moja praznina se povećala. S vremenom, moja samoća je bujala. Osjećala sam se samo, i moram priznati da je taj osjećaj još uvijek prisutan. Ja mogu reći da imam brata i dvije sestre ali ne mogu nikome reći kakav je osjećaj znati da pripadam tim ljudima. Postali smo jedni drugima stranci, nismo dobili priliku da odrastamo odgajani kao brat i sestre. Za to sve mogu „zahvaliti“ svojim roditeljima, koji nisu bili u stanju biti ljudi, razgovarati kao ljudi, barem kada se radilo o nama, o njihovoj djeci. Jednom prilikom mama mi je rekla: „*Zašto bi vama bilo dobro kad ni meni nije bilo bolje!*“ Kakvo razmišljanje, ha?

U nekim trenucima svog života osjećala sam se užasno, htjela sam da me nema, da ne patim toliko. Htjela sam nekamo i nekomu pripadati. Kada sam ušla u pubertet, u ono ludo doba (od trinaeste, četrnaeste pa nadalje) kada djevojčice počinju nositi grudnjake, gledati dječake, eksperimentirati sa šminkom i sve što ide uz to, napravila sam neke od najvećih grešaka u svome životu koje me progone i dan danas. U tom periodu sam doživjela i najveću bol i sramotu u svom životu, a nisam imala s kime to podijeliti. Zbog nekih postupaka nekih ljudi osjećala sam se bezvrijedno i potvrdila da nešto vrijedim tražila sam na krivim mjestima, u krivim ljudima i krivim muškarcima. Tako i u osobi s kojom su moje pogreške i započele. Ta osoba ušuljala se u moj život pod izlikom da brine za mene, da me ne može gledati tužnu i da želi da se osjetim voljenom i željenom. I bilo je tako, samo ne na ispravan način. Istina je da sam se tada osjećala dobro u svojoj koži (nakon dugo vremena) pa čak i voljeno, ali sada na to gledam s gađenjem. Dugo mi je trebalo da shvatim da ono što se događa nije ispravno, ma koliko god bilo ugodno, i da je ta osoba samo iskoristila moju ranjivost i naivnost. Iskoristio je to što sam se osjećala bezvrijednom i neželjenom. Ljudi su strvinari i brzo nanjuše takve stvari te ih počinju iskorištavati i iscrpljivati. Kada su me povrijedili, zatomila sam to i bila spremna na nove povrede. Kada su me udarili, pretrpila sam i bila spremna na nove udarce. Kada su me ponizili uzvratila bih osmjehom. Nikada nisam željela pokazati da sam povrijeđena, da me boli ili da sam ponižena. Uvijek sam vjerovala kako nikome nije dovoljno stalo da ima razumijevanja za mene, za moje osjećaje ili strahove. Nisam željela takvim ljudima pružiti priliku da likuju. No istina je da nikada nisam preboljela to što su me odbacili ili bolje rečeno, što su me ostavili samu. Teško je pričati o nekim stvarima, a da se ne izložite previše, da se ne otkrijete previše. Neke segmente svog života voljela bih pokopati duboko i nikada na njih ne misliti. Ali nažalost, život nije bajka, dobro ne pobjeđuje zlo i bol ne nestaje ako te netko poljubi. Znam da je tako, uvjerila sam se, nažalost.

Unatoč svemu, nešto, za što vjerujem da ima veze s onom prazninom koja je nastala te nedjelje, me vuklo na neku pozitivu. Taj osjećaj me tjerao da idem u školu, da postanem netko i nešto, da pokažem svima koji su me omalovažavali, koji su me iskorištavali da ja ipak nešto vrijedim. Na 18. rođendan otišla sam od kuće, preselila sam se k dečku.

On je bio prva osoba u mom životu koja me potakla da se osjećam dobro zbog onoga kakva sam osoba, zbog onoga što sam preživjela i što sam pokazala da sam jaka. Prva osoba u mom životu koja me pitala kako se osjećam zbog njegovih postupaka, ali i postupaka drugih ljudi u mom životu. Taj dan, kada sam odlazila, moja mama mi nije rekla da me voli, da se brine za mene zato što idem u tuđu kuću i da želi da ostanem. Sve to rekla mi je maćeha, žena koja mi praktički nije ništa. Opet sam se osjećala neželjeno i nevoljeno od žene koja mi je dala život.

Kada sam slavila devetnaesti rođendan, mama i očuh su trebali doći k meni. Tati sam rekla da će mama doći i da ne dolaze, jer ne mogu biti u istoj prostoriji, toliko se mrze i ta napetost se može rezati nožem. Veselila sam se njihovom dolasku. Ali nisu došli, opet su našli izliku da me ostave samu. Plakala sam i opet se osjetila jedno, bezvrijedno i napušteno. Moja mama je opet uspjela izvući iz zaborava onu malu djevojčicu koja ju je gledala kako odlazi te nedjelje, sa svim njenim osjećajima, tugom i boli. Moja mama me opet povrijedila i odbacila. Tada sam odlučila da je dosta, da više ne želim i neću biti žrtva svoje mame. Rekla sam joj sve što mi je bilo na duši, na srcu i u mislima. Predbacila sam joj za odrastanje u samoći, za djetinjstvo koje nisam imala jer sam odgajala sebe i svoju sestru, za to što sam imala 8 godina kada sam prvi puta skuhala ručak, jer sam bila primorana na to da sama spavam sa sestrom u jednoj kući dok je ona s očuhom spavala u drugoj. Predbacila sam joj za to što je ostavila dijete od 9 godina sa svojim drugim djetetom koje je imalo 7 godina i epilepsiju da se same bore protiv noćnih mora i čudovišta pod krevetom. Mene je ostavila da bdijem nad sestrom koja je ružno sanjala i bježala k meni u krevet kad ju je bilo strah, a ja nisam imala kamo niti kome uteći. Predbacila sam joj za sve osobe koje su iskoristile moj jad i moju nesreću te me učinile još nesretnijom i još jadnijom. Predbacila sam joj za to što sam odrastala sama kao pas. A što je ona na to rekla? Samo me gledala, kao da ništa od toga nije istina a kroz njena usta izašle su riječi: *„Ako je tako, ja sam onda samo kuja koja te donijela na svijet.“* Šokantno, zar ne?

Ali ipak sam tu, ono sam što jesam, i takva sam osoba zbog svih takvih ljudi u mom životu. I u ovom trenutku, dok pišem ove redove, emocije naviru i prisjećam se svih loših stvari koje su mi se dogodile. Da ne ispadne sve tako crno, moram priznati da je bilo tu i lijepih trenutaka. Trenutaka kada smo se smijali, bili zajedno, družili se i bili, donekle, sretni.

Sjećam se, bilo je to povodom moje prve pričesti, brat i sestra su bili kod nas, svi smo skupa ručali. Tata nije bio za stolom, ali meni je tada bilo dovoljno da su uz mene moje sestre i moj brat. Bila sam sretna. Taj dan smo se slikali, nas četvoro. To je jedna od rijetkih zajedničkih slika, i tu sliku čuvam u glavi, i na zidu, kao posebnu uspomenu. Isto tako, jednog ljeta smo kod tate na dvorištu napunili veliko bure vodom i svi četvoro se utrpali u to bure. Kad smo svi sjeli, skoro sva voda nam je iscurila van. Kako smo se samo smijali tome, nismo se mogli suzdržati i čulo nas je cijelo susjedstvo. Moram priznati, bilo je lijepih događaja i s mamom i s tatom. Nisam zlopamtilo, i volim svoje roditelje, ne mogu protiv sebe. Samo je žalosno što su sve loše stvari preuzele kontrolu i natjerale me da te lijepe trenutke zaboravim, potisnem.

Sada, što se više bliži dan kada ću doći obraniti svoj rad i kada ću diplomirati, sve češće razmišljam o tome tko će tada biti uz mene. Jednostavno ne znam da li će moji roditelji htjeti doći. Mama me ne zove, ne pita za mene, osim ako je sama doma. Ili kada ja nazovem nju. A tata, tata možda nema ni vremena. Uza sve probleme sa zdravljem i ostale muke, ne znam da li mu je palo na pamet da bih voljela da bude uz mene taj dan. Strah me da ću i tada biti sama, opet ostavljena i napuštena od strane svojih roditelja. U meni je još uvijek ogromna praznina, bol i tuga. Nadam da ću prazninu jednog dana ispuniti radeći s djecom, i da će bol i tuga proći onog dana kada u ruke primim dio sebe, moje duše i moga tijela. Sebe smatram osobom punom ljubavi i topline, neznam od kuda ti osjećaji dolaze, ali znam što želim s time učiniti. Želim tu ljubav pružiti djeci koja su kao ja, djeci koja se osjećaju kao stranci u vlastitoj obitelji i svoj ostaloj djeci, da bi se osjećala voljeno i željeno, da znaju da negdje pripadaju.

7. KAKO OSIGURATI OPTIMALAN RAZVOJ DJETETA ČIJI SE RODITELJI RAZVODE

„Ljubav nije dovoljna. Nije dovoljna da zaštiti djecu od otrova razvoda. I nije dovoljna da poništi pogubne učinke.“ (Warshak, 2008, str. 233)

U trenutku kada dijete osjeti prijezir prema svome roditelju, ili strah od njega, ti osjećaji su dio stvarnosti, dio psihe djeteta. Roditelji čije je dijete otuđeno od njih trebaju biti oprezni u komunikaciji sa svojim djetetom jer svaki krivi korak mogao bi odvesti u krivom smjeru. Ono što bi trebali učiniti jest dati do znanja svojoj djeci da ih razumiju, da shvaćaju njihove osjećaje i poštuju emocije koje su zapravo i izazvali. Važno je djeci iskazati empatiju. Takav pristup djetetu pokazuje da je roditelj spreman suočiti se s realnošću negativnih osjećaja, i tek tada, kada dijete bude spremno, će pokušati zajedno s njime promijeniti tu ružnu stvarnost.

Mlađa djeca ne mogu u određenom trenutku odrediti kako se osjećaju i nisu u stanju pretočiti to u riječi. Čak i da jesu u stanju, svoj djeci, neovisno o dobi, teško pada otvoreno govoriti o svojim emocijama, strahovima i brigama. Otušena djeca nisu svjesna da je „mržnja“ prema roditelju zapravo rezultat manipulacije i svaki pokušaj raspravljanja o tome sasjeci će u korijenu. Kako bi im predočili da je to uistinu tako, roditelji bi trebali dopustiti djetetu da „slučajno“ čuje kako raspravlja s nekom drugom osobom o svojim osjećajima i ulozi bivšeg partnera u razvodu i odgoju djeteta. Tako će dobiti uvid u drugu stranu priče te će možda shvatiti da „omražen“ roditelj zapravo brine za njega i da želi biti uz njega.

„Otrov razvoda izaziva neku vrstu plemenskog rata u kojem se od svakog člana obitelji očekuje da izabere stranu.“ (Warshak, 2008, str. 255)

Niti jedno dijete ne voli biti primorano na biranje strane, čak ni kada se radi o tome hoće li će za desert bombon ili keks, a kamoli kada mora birati između majke ili oca. Za optimalan razvoj važno je da dijete ostane neutralno. Ako dijete ima braću ili sestre, može se dogoditi da se ono suprotstavi „ratu“ dok braća ili sestre podlegnu. Često takva djeca čiji je brat (ili sestra) prihvatio oba roditelja, iskazuju „... *čudan kontradiktoran stav. S jedne strane, misle da je ocrnjeni roditelj vrijedan prijezira i nevrijedan poštovanja. S druge strane, toleriraju dijete koje ima drukčije mišljenje i zadržava pozitivan odnos s ocrnjenim roditeljem.*“ (Warshak, 2008, str. 255)

Dijete ne treba opterećivati uputama da pokuša promijeniti mišljenje braće ili sestara. Može doći do raskola među djecom, što bi moglo uzrokovati ponovno otuđenje.

Slika 6: Nesigurnost djeteta kojem roditelju se prikloniti

Izvor: https://www.google.hr/search?q=obitelj+i+roditeljstvo&biw=1024&bih=639&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwid4OPIiKbPAhWGcRQKHbjDhYQ_AUIBigB#tbm=isch&q=razvod+braka&imgsrc=msbEq6YuPr7H_M%3A

„Roditeljima koji su izrazito orijentirani na sebe, ili su rigidni, može biti teško stvoriti okruženje u kojem se njihova djeca osjećaju ugodno i dobrodošlo. Ti roditelji trebaju naučiti više o potrebama i interesima svoje djece, i o tome kako izgraditi bliži odnos. Okrivljavanjem bivših partnera, ne čineći ništa da se sami poprave, samo će djecu otjerati još dalje od sebe.“ (Warshak, 2008, str. 268)

Za roditelje je poprilično težak i bolan zadatak zaštititi dijete koje se našlo u središtu raspada roditeljskog odnosa. Jedan od načina kako djeci pružiti mir u kaosu i pomoći im da budu sigurni da ih njihovi roditelji vole jest iskreno odgovarati na dječja pitanja i ne ocrnjivati pritom bivšeg partnera.

Evo primjera pitanja koja bi djeca mogla postaviti i kako na njih odgovoriti, u skladu s dobi djeteta. Pitanja i odgovori su iz knjige M. Stoppard *Dječja pitanja i kako odgovoriti na njih*.

Pitanje: KAMO JE TATA OTIŠAO/MAMA OTIŠLA?

DOB

2-4 godine

ODGOVOR

Mama i tata ljuti su jedno na drugo, pa će mama možda na neko vrijeme otići živjeti negdje drugdje. Mami je jako žao da neće više živjeti s tobom, ali moraš znati da te oboje i dalje puno volimo i da ćemo te uvijek voljeti. Mama će te doći posjetiti kad god to bude moguće-barem jednom tjedno.

DOB

4-6 godina

ODGOVOR

Mama i tata trenutačno ljuti su jedno na drugo, a teško je spavati s nekime u istome krevetu ako si ljut na njega. Mame i tate ne ostaju uvijek zauvijek zajedno. Ponekad se dogodi da shvate da se više ne vole. Mami će biti teško ostaviti te jer te jako voli, ali posjećivat će te svaki tjedan. I zapamti da to nema nikakve veze s tobom.

DOB

6-8 godina

ODGOVOR

Mama i tata su se trenutačno odlučili razdvojiti. Nas se dvoje ne slažemo oko nekih stvari, a ne želimo stalno biti ljuti jedno na drugo, pogotovo jer znamo da te to jako uznemirava. Pokušat ćemo riješiti te nesuglasice kako bismo opet živjeli zajedno, ali možda nećemo uspjeti. Iako se oboje jako trudimo, mogli bismo na kraju jednostavno otkriti da se više ne volimo i da ne želimo živjeti zajedno. Mama te nije prestala voljeti i nisi ti za to kriv-to nije tvoja krivica. Mama nije otišla zato što si ti bio zločest. Ja ću se brinuti za tebe, a mama će te posjećivati svaki tjedan.

DOB

8-11 godina

ODGOVOR

Dajem ti časnú riječ da smo mama i ja pokušali sve što je u našoj moći da ostanemo zajedno. Ne želimo uznemiravati svoju djecu i bilo bi divno kada bismo mogli ostati sretni zajedno, ali to ne ide. Mama i ja se više ne volimo i mama ima pravo pokušati naći nekog drugog muškarca kojeg će voljeti. Tebe će uvijek voljeti i pisat će ti, posjećivati te i provoditi praznike s tobom. Nije je otjeralo ništa što si ti napravio-ti ni na koji način nisi kriv. Ona je jednostavno morala otići zbog sebe. Trenutačno smo još uvijek oženjeni, makar više ne živimo zajedno, no jednog ćemo se dana vjerojatno razvesti. To znači da više nećemo biti oženjeni, ali nikada nećemo prestati biti tvoji mama i tata. I dalje ćemo moći neke stvari raditi zajedno, kao na primjer otići zajedno u kino i poslije toga na večeru.

Djeca bi također mogla postavljati pitanja poput *Zašto se ti i mama/tata svađate?*; *Zašto se ljudi prestanu voljeti?*; *Jesam li ja kriva za to?*; *Što je to razvod braka?*; *Da li je tata bio zločest prema tebi?*; *Da li se baš morate razvesti?* i mnoštvo drugih pitanja na koje treba odgovoriti kako bi djeca pravilno shvatila situaciju.

Kada dođe do raspada braka, obitelji i života, ljudi često govore i rade stvari koje kasnije požale. Treba pokazati inteligenciju i hrabrost te priznati grešku i ispričati se. Bez obzira na odnos s bivšim partnerom, svaki roditelj treba raditi na sebi, na načinu na koji odgaja djecu i na međusobnom odnosu sa svojom djecom. Važno je da bude u stanju reagirati na ispravan način, da ne pogoršava situaciju i da izbjegava pogreške koje bi mogle prouzrokovati konačno otuđenje djeteta. Slijedi nekoliko savjeta kako kontrolirati štetu: ispraviti što je pogrešno, biti spremniji za suradnju, poslati pismo mira te naučiti pregovarati.

Unatoč svim pokušajima da povrate mir u odnose svoje obitelji, neki roditelji jednostavno ne uspijevaju u tome. Tada treba prihvatiti poraz i potražiti pomoć. Nikada nisu pomišljali da će se takav razdor dogoditi baš njima, njihovoj obitelji i da će od strane treće osobe tražiti savjete kako postupiti u ophođenju s članovima vlastite obitelji. Za svakog roditelja traženje pomoći može predstavljati poraz. U očima okoline takvi roditelji mogu biti nedovoljni kompetentni ili čak krivi za novonastalu situaciju. Upravo sram je razlog zašto najčešće roditelji pomoć traže od prijatelja, svojih roditelja ili kolega s posla. No s takvim stavom dolazi i rizik da primljeni savjeti izazovu kontra-efekt.

7.1. Stručna pomoć

Svako dijete na krizu reagira individualno-vrsta reakcije, njezina jačina je individualna kao i trajanje reakcije. Neki od znakova i reakcija koje roditeljima i odgojiteljima govore da je vrijeme da potraže pomoć stručne osobe su regresija, depresija, nisko samopoštovanje, bijeg u bolest i „actingout“ –agresivno ponašanje i stalne nevolje, kojima dijete pokušava privući pozornost roditelja.

„Najbolje šanse za pomoć djeci da prežive otrov razvoda ostvarit će se radom s dobrim psihoterapeutom i, ako je potrebno, s dobrim odvjetnikom. U nekim je slučajevima profesionalna pomoć nužna.“ (Warshak, 2008, str. 277)

Proces razvoda nije bezazlen i pogađa djecu traumatično, duboko i dugotrajno. Osjećaji koji se najčešće javljaju su osjećaj krivnje, osamljenosti, ljutnja, žalost, strah, bijes i odbacivanje okoline. Kada se djeca nađu u središtu sukoba roditelja dolazi do povlačenja djeteta i u tome slučaju ured terapeuta može biti sigurna luka. Jedino mjesto gdje se mogu otvoriti i slobodno pričati o svojim emocijama i doživljaju onoga što se događa u njegovoj neposrednoj okolini.

„Dobar terapeut može unijeti potrebnu neutralnu perspektivu u obiteljski konflikt. On iskivljenja stvarnosti stavlja pod upitnik i potiče realističnije razmišljanje.“ (Warshak, 2008, str. 278)

Dječji psihijatar i dječji psiholog može pomoći cijeloj obitelji, svim članovima, a ne samo djetetu. Na prilagođen način stručnim pristupom djeci objašnjava da razvod roditelja ne znači da majka i otac nisu više njegovi roditelji jer ne žive u istoj kući već da oni jednostavno više nisu muž i žena. Razgovor i stručni savjeti pomažu i djeci i roditeljima da što prije prihvate novonastalu situaciju te da se potrudu ne otežati jedni drugima nove životne uvjete i situacije. Pomoć se također može tražiti i od socijalnog radnika, iako pri samom razvodu braka socijalni radnici prvenstveno štite dječja prava i nadziru uvjete u kojima dijete živi nakon razvoda.

7.2. Vrtić kao potpora

Veliki dio života djeteta za vrijeme predškolske dobi sačinjava vrijeme provedeno u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Autori iz navedene literature slažu se da je vrtić „*najstabilnije mjesto u djetetovu životu. U vrtiću se kontinuirano stvara okolina pogodna za izgrađivanje i njegovanje osjećaja sigurnosti, prihvaćenosti, pripadnosti i poštovanja. Tu dijete uspostavlja stalne odnose s vršnjacima i odraslima i nalazi izvore podrške.*“ (Milanović i sur., 2014, str. 122)

Odgojno-obrazovna ustanova je neutralan teritorij, mjesto gdje dijete ne svjedoči sukobima njegovih roditelja, gdje je sigurno, zaštićeno i prihvaćeno. Vrtićko okruženje i odgojitelji imaju veliku snagu pomoći djetetu da lakše razumije i prebrodi razvod roditelja. Za pravilno pružanje podrške odgajateljice bi trebale znati koje su to potrebe djeteta u procesu razvoda, koje reakcije na razvod se od djeteta očekuju, kako se dijete inače nosi sa stresom i frustrirajućim situacijama te trebaju biti informirane o tome koliko i što dijete zna o razvodu njegovih roditelja. Odgajatelj nije za dijete tu samo tijekom već i nakon razvoda. Cjeloviti proces obuhvaća rad s djetetom, roditeljima, djecom iz skupine i s osobljem vrtića.

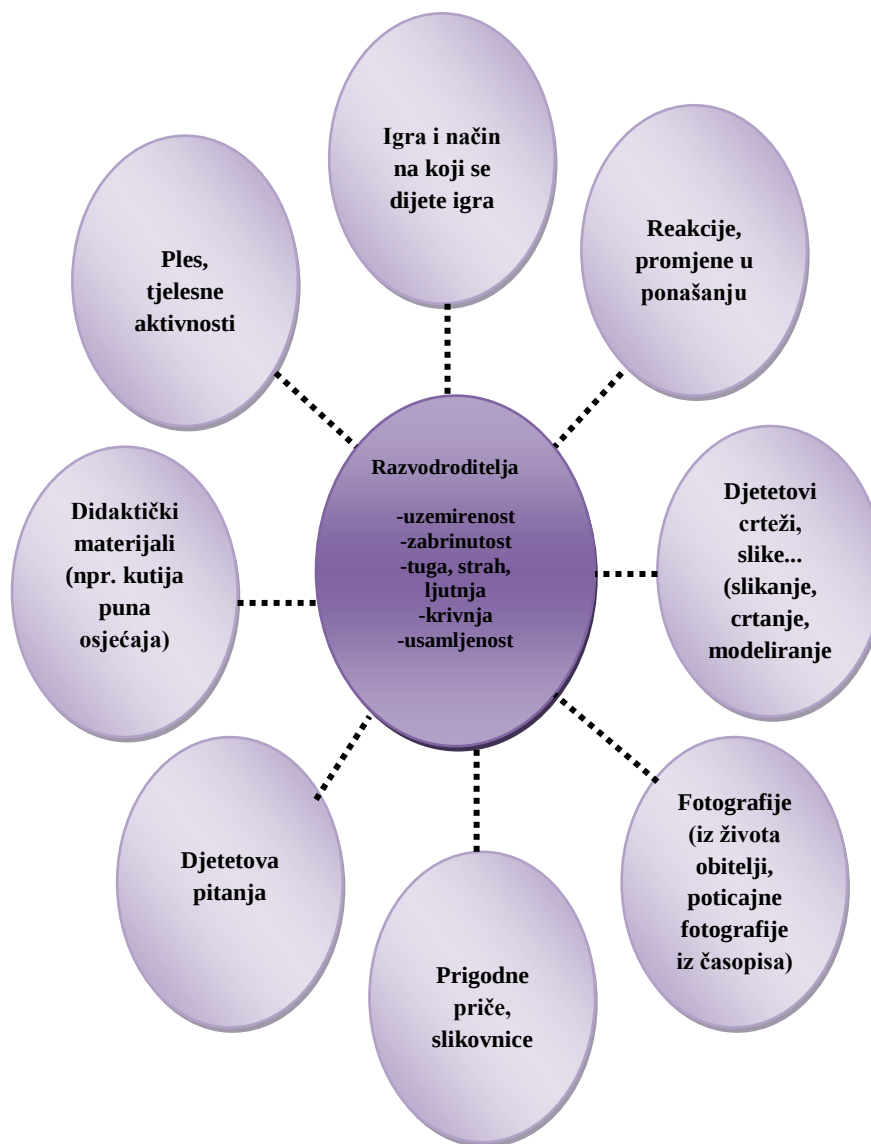
Odnos prema djetetu: važno je da je odgajatelj na raspolaganju djetetu, da ohrabruje dijete da izražava svoje emocije i jednako tako, da ih prihvaća, da s djetetom radi na prihvaćanju promjene. Dijete svakodnevno treba podsjećati da ono nije krivo, da ga roditelji i dalje vole i pomoći mu da prevlada osjećaj krivnje. Također, dijete treba poticati na crtanje voljenih osoba, ne premještati ga iz grupe i razgovarati o novim partnerima djetetovih roditelja.

Odnos prema roditeljima: roditelji bi trebali odgajatelja obavijestiti o promjenama u obitelji, no isto tako, odgajatelj roditeljima treba pružiti potporu. Vrlo je važno da odgajatelj ostane neutralan, da se ne priklanja nikome od roditelja. Jednako tako, odgajatelj mora roditelje upoznat sa stajalištem djeteta o razvodu. Vrtić bi trebao biti mjesto primopredaje djeteta (u slučaju zajedničke skrbi) a najvažnije od svega jest otvorena komunikacija s oba roditelja.

Odnos prema drugoj djeci: upoznati djecu s pojmovima vezanima za obitelj i objasniti im da postoje različite vrste obitelji, odmah zaustaviti sva zadirkivanja među djecom o članovima obitelji.

U procesu razvoda dijete treba stabilno okruženje, nije dobro mijenjati rutinu odlaska u vrtić jer se ondje djeca osjećaju sigurno. Također trebaju znati da i dalje ima mamu i tatu i da ga oni vole. Za djetetovo opće dobro važno je da se ono osjeća prihvaćeno i poštovano te da zna što se događa s njegovom obitelji. Najvažnije je da dijete zna da nije krivo za razvod i da ga ništa što je dijete napravilo nije prouzročilo. Kada nešto ne razumiju djeca imaju milijun pitanja, pa tako i u ovome slučaju. Važno je da na postavljena pitanja dobije odgovore, da s nekime razgovara i podijeli svoje iskustvo. Jednako tako, dijete treba imati vrijeme za sebe kako bi se moglo posvetiti svojim interesima i potrebama. Djetetu treba dati na znanje da je sposobno i kompetentno.

„Prilagođivanje na razvod roditelja dugotrajan je proces. Ništa ne može ukloniti djetetove teške osjećaje u kratku vremenu, ali pružajući mu osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti i pripadnosti, dopuštajući mu da izrazi svoje osjećaje, potičući ga da razgovara o onome što mu se dešava i što ga brine, pružajući mu stalnu podršku...možemo mu pomoći da razumije novonastalu situaciju, da ju prihvati i da joj se prilagodi. U vrtiću dijete to može dobiti (slika 7).“ Milanović i sur., 2014, str. 123)

Slika 7. Model komunikacije o osjećajima i brigama s djetetom vrtičke dobi (ulazi u djetetovunutrašnji svijet- izlazi za dijete, mogućnost prorađivanja osjećaja i iskustava (Milanović i sur., 2014, str. 124)

Prikazani model upozorava odgojitelje da je razvod roditelja traumatično iskustvo za dijete. U tom periodu dijete može ostati zarobljeno s neugodnim osjećajima kao što su uznemirenost, usamljenost, tuga, ljutnja, krivnja ili zabrinutost. Zbog težine tih emocija može doći do regresije ili se mogu javiti problemi u snu, ponašanju, prehrani ili odnosima s vršnjacima. Model ukazuje na načine kojima se odgojitelj može koristiti kako bi se približio djetetu i našao ulaz u djetetov svijet, na djetetu prihvatljiv način. U tom svijetu dijete kroz ples, priču, tjelesnu aktivnost, razgovor, crteže i sl može izraziti svoje osjećaje i odgojitelju ispričati svoju priču.

Za odgojitelje su ovo mogućnosti koje može iskoristiti kako bi pomogao djetetu da se izrazi i da mu olakša razdoblje razvoda. Tako odgojitelj smanjuje i minimizira neugodne osjećaje kod djeteta, a ponekad ih čak pretvara u ugodno i zanimljivo razvojno vrijedno provedeno vrijeme.

Slikovnice

U radu s djecom važno je približiti se njihovom stupnju razvoja te im stvari objašnjavati na njima razumljiv i prihvatljiv način. Sve teme, od pranja zubi preko odlaska u školu pa do smrti, djeca s odgojiteljima prolaze kroz slikovnice. Na isti način obrađuje se i tema razvoda. Navodim nekoliko slikovnica primjerenih za prilagodbu djeteta na sami pojam razvoda i razumijevanje procesa razvoda.

M. Stoppard: Dječja pitanja i kako odgovoriti na njih

Vrlo jednostavna slikovnica koja je zapravo više namijenjena roditeljima i drugim odraslima u životu djeteta koji pokušavaju razgovarati s djetetom i odgovoriti na njihova pitanja. U knjizi možemo naći odgovore primjerene za sve uzraste i većinu nezgodnih pitanja koja djeca znaju postaviti kao npr. *Što je seks?* Mora se priznati, kad dijete postavi to pitanje, malo koji roditelj zna što reći i kako zadovoljiti djetetovu radoznalost.

I. Bekić, A. Pokrajac-Bulian: Mama i tata nisu više zajedno

Slikovnica govori o djevojčici Evi i njenim roditeljima. Eva je imala sretnu obitelj, s mamom se igrala kada je kišilo a tata joj je svaku večer pričao priče prije spavanja. Jednog dana roditelji su je posjeli i rekli joj da se razvode. Tata je otišao a mama je stalno plakala. Eva je za to krivila sebe i pokušavala je na razne načine privući pozornost svojih roditelja i natjerati ih da se pomire. Tek kada je otvoreno razgovarala s mamom shvatila je da nije ona kriva i da je njeni roditelji i dalje vole. Sreća i mir su se ponovno vratili u njihovu obitelj. Na kraju slikovnice nalazi se kalendar za djecu, u kojem mogu bilježiti dane koje provode s mamom, a koje s tatom.

J. Moore-Mallinos: Kako su moji roditelji zaboravili biti prijatelji

Glavna junakinja ove priče svaku subotu se družila s mamom i tatom i svi su uživali u tome. Onda je to prestalo. Roditelji su bili tužni, baš kao i ona. Noću ih je znala čuti kako se svađaju, a zatim bi mama često plakala. Onog dana kad je njen tata otišao od kuće shvatila je da njeni roditelji više nisu prijatelji. No shvatila je da su i dalje njeni roditelji bez obzira na sve.

D. Pađen Farkaš: Djevojčica i ptica

„Nije sve tako sivo!“ je poruka koju djeca mogu izvući iz ove slikovnice. Razvod nije kraj već mjesto promjene, mjesto na kojem se pojavljuju sve moguće boje. Slikovnica zapravo govori o djevojčici koja je izliječila ranjenu ptičicu i nakon toga ta ptičica postala je njena prijateljica. Ptičica joj je donijela sjemenku koju je zasadila. Iz sjemenke je izraslo stablo. A sa stablom razvijala se i djevojčica. Kad je sve lišće otpalo na stablu su se pojavile raznolike i šarene ptice. Djevojčica više nije svijet gledala kroz sivu boju već je naučila da je ljubav svuda oko nas i da je svijet pun boja.

M. Waddell: Ti i ja, mali medo

Ovo je priča o dva medvjeda, Velikom i Malom Medu. Njih dvojica su sve zajedno radili dok jednog popodneva Veliki Medo nije zaspao. Mali Medo se igrao sam ali mu je brzo postalo dosadno, jer nije bilo više stvari koje je mogao raditi sam. Probudio je Velikog Medu i opet su se zajedno igrali. Priča zapravo govori o tome da iako nema jednog roditelja, dijete može uživati s roditeljem s kojim živi i da je bitno da su zajedno.

8. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenoga možemo zaključiti da je razvod teško i traumatično iskustvo za sve članove obitelji. No ako roditelji ne reagiraju u bijesu i ne donose ishitrene odluke, razvod ne mora traumatizirati dijete. Važno je da roditelji misle na dobrobit svoje djece i ponašaju se u skladu s time. Svako dijete je individua za sebe i svako dijete na pojedine stresove reagira drugačije. Neko dijete će se možda povući u sebe dok će drugo dijete imati agresivne ispade i razbijati sve oko sebe te tjerati roditelje od sebe tj. kažnjavati ih. Vrlo je važno da roditelji na vrijeme reagiraju i djetetu pruže potporu, i ako je potrebno, potraže stručnu pomoć od strane psihologa. Također, djetetu ne treba uskratiti odlaske u vrtić već sasvim suprotno. U vrtiću dijete možda ima prijatelja čiji roditelji su se razveli pa može s njime razgovarati i razmijeniti iskustva. Taj razgovor neće biti na nivou razgovora odraslih, ali djeca ionako pričaju svojim, „dječjim“ jezikom. Njima nije potrebno mnogo riječi da bi se razumjeli. Da ponovimo ono najvažnije: tijekom i poslije razvoda treba se posvetiti djeci. Roditelji im trebaju dati do znanja da ih vole i da su, bez obzira na to što ne žive zajedno, i dalje obitelj.

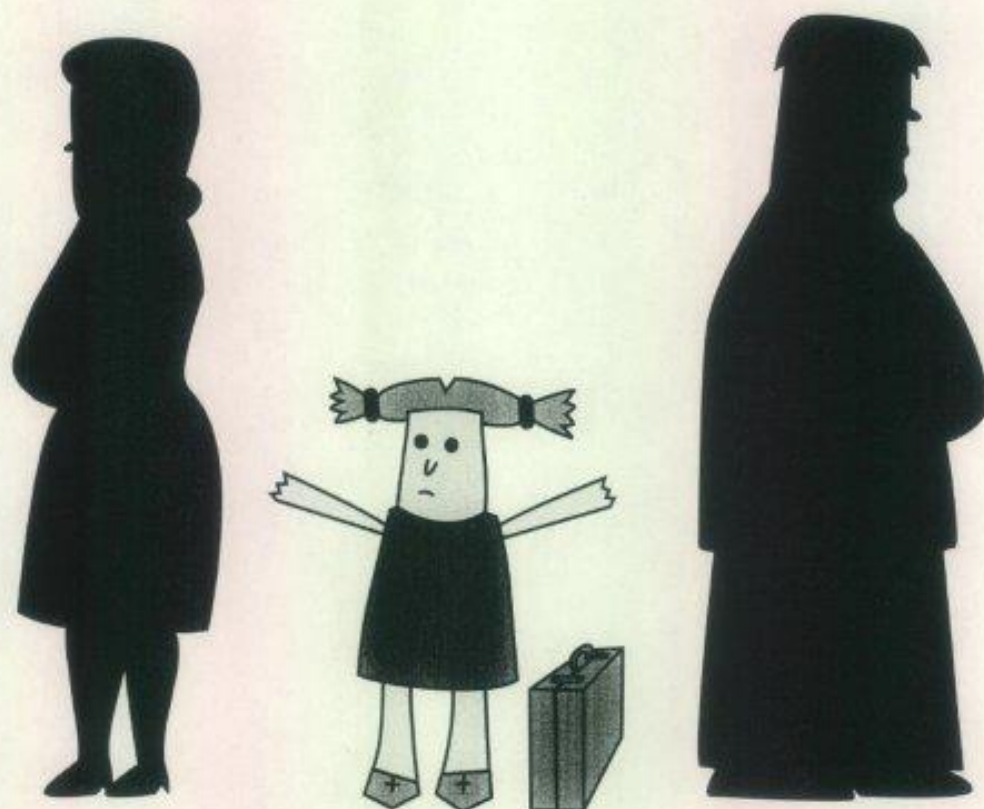
Literatura:

1. Bekić I., Pokrajac-Bulian A. (2003.) *Mama i tata nisu više zajedno*. Zagreb: ABC naklada
2. Bujišić G. (2005.) *Dijete i kriza, Priručnik za odgajatelje, učitelje i roditelje*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
3. Buljan Flander G., Ćosić I. *Kad se mama i tata razvode – radna bilježnica za djecu*. Zagreb: Impresum , Hrabri telefon – telefon za zlostavljanu i zanemarenu djecu
4. Coleman L.W. (2005.) *Što djeca trebaju znati kad se roditelji rastaju, za djecu koja proživljavaju traumu rastave*. Zagreb: STEPress
5. Čudina-Obradović M., Obradović J. (2006.) *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
6. Milanović M. i sur. (2014.) *Pomozimo im rasti*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
7. Moore-Mallinos J. (2005.) *Kako su moji roditelji zaboravili biti prijatelji*. Zagreb: Neretva d.o.o.
8. Pađen Farkaš D. (2013.) *Djevojčica i ptica*. Zagreb: Školska knjiga
9. Rijavec M., Miljković D. (2002.) *Srce moje i tvoje u ljubavi stoje - psihologija ljubavi*. Zagreb: D-2, IEP
10. Stoppard M. (1997.) *Dječja pitanja i kako odgovoriti na njih*. Zagreb: Profil
11. Waddell M. (1996.) *Ti i ja, mali medo*. Ljubljana: EPTA najljepše slikovnice svijeta
12. Wallerstein J., Blakeslee S. (2006.) *A što s djecom? Odgoj djece prije, za vrijeme i nakon razvoda*. Zagreb: Planetopija
13. Warshak R. A. (2008.) *Otrov razvoda: zaštita veze između roditelja i djeteta od osvetoljubivog bivšeg partnera*. Zagreb: Algoritam

PRILOG

U nastavku se nalazi skenirana radna bilježnica *Kad se mama i tata razvode*, sastavljena od strane autorica G. Buljan Flander i I. Ćosić. Bilježnicu, koja je skenirana u dva primjerka, su rješavale dvije sestre u dobi od 9 i 10 godina. Od razvoda roditelja je prošlo četiri godine, a što su djevojčice osjećale tijekom samog procesa i poslije, prikazano je na narednim stranicama. Tijekom rješavanja bilježnice djevojčice nisu pokazivale napetost.

Napominjem da su imena djevojčica izmijenjena zbog zaštite njihove privatnosti!

KAD SE MAMA I TATA RAZVODE
radna bilježnica za djecu

NERA, 9 GODINA

MAMA I TATA SE RAZVODE

PORUKA ZA RODITELJE

Razvod roditelja je teško razdoblje za svakog člana obitelji, a posebno bolno može biti za djecu.

Ova slikovnica će pomoći djeci razumijeti i izraziti svoje osjećaje vezane uz razvod.

Također, slikovnica može olakšati razgovor o razvodu s djecom. Ono što djeca misle i osjećaju je jednako važno kao i ono što se stvarno dogodilo. Slušajte djecu i budite pažljivi ako uočite da su uznemirena i zabrinuta, važno je posvetiti im vremena i pažnje za razgovor i izražavanje osjećaja

PORUKA ZA TEBE

Kroz priču i slike želimo ti poslati nekoliko važnih poruka:

- 1) Djeca nisu kriva niti odgovorna za razvod svojih roditelja!
- 2) U redu je voljeti oba roditelja, iako oni više ne žive zajedno!
- 3) Roditelji moraju brinuti za djecu i odlučiti s kime će dijete živjeti - djeca ne trebaju brinuti o tome i pretežak je teret za dijete odlučivati o tome!
- 4) U redu je govoriti o osjećajima i promjenama koje se događaju tijekom i nakon razvoda!
- 5) I druge obitelji se mijenjaju na različite načine. Ima još puno djece kojima su se roditelji razveli.
- 6) Ako su roditelji odlučili razvesti se, djeca ne mogu ništa učiniti da roditelji budu skupa.

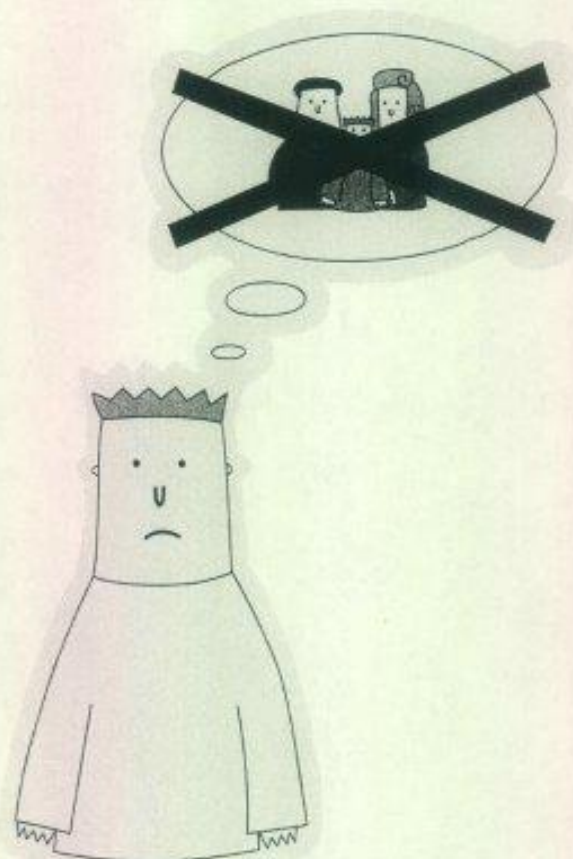
Obitelji se mijenjaju na različite načine i zbog različitih događaja.

MOJA OBITELJ SE PROMIJENILA JER...

Se nisu slagali. Tata je bio pisan.

Mama je rekla da želi razgovarati sa mnom i sa sekom. Bila je vrlo ozbiljna. Rekla nam je da ona i tata ne mogu više živjeti zajedno, da se više ne vole i da su odlučili razvesti se. Rekla je da nas oboje puno vole i da će nas uvijek jednako voljeti.

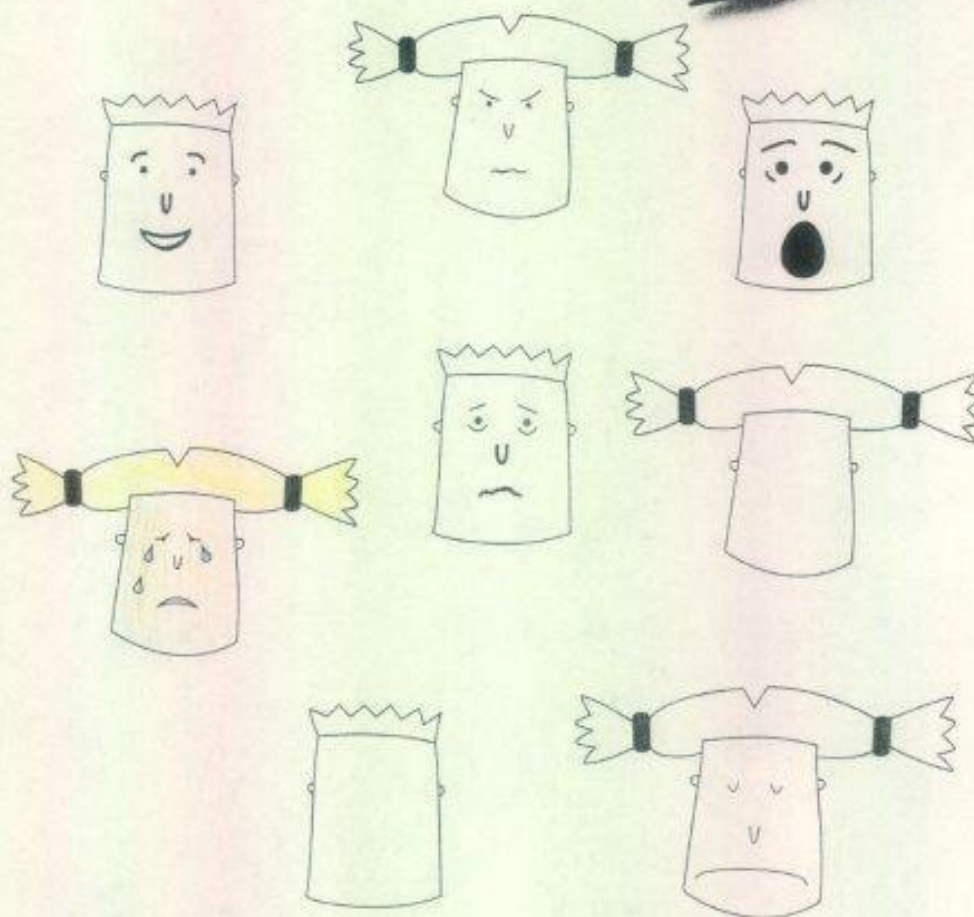

Do tada sam mislio da ćemo zauvijek biti obitelj i da ćemo uvijek biti zajedno. Znam da su se mama i tata svađali. Ponekad sam čuo i da su jako vikali. Bilo je jako ružno. Ali nisam nikad mislio da će se razvesti.

Kada se roditelji razvode, javljaju se mnoge misli i pitanja u dječjoj glavi. Javljaju se i vrlo različiti osjećaji.

ODABERI I OBOJI LICA KOJA POKAZUJU TVOJE OSJEĆAJE O RAZVODU TVOJIH RODITELJA...

NAPIŠI KOJI SU TO OSJEĆAJI:

Možda se pitaš...

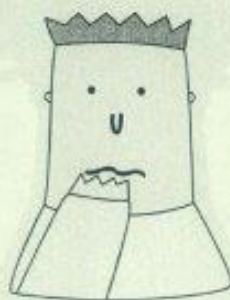
Što će biti sa mnom? Gdje ću ja živjeti? U koju školu ću ići? Kada ću opet vidjeti tatu? Hoće li se tata i mama ipak pomiriti? Hoću li morati slušati svade roditelja? Hoću li znati doći do nove kuće svojih roditelja? Gdje ću provoditi praznike? Hoće li mama moći sama? Hoće li me i dalje oboje voljeti? Hoćemo li seka i ja ostati zajedno?

Ponekad se toliko puno brinem da ne mogu zaspati niti biti pažljiv u školi.

U OBLAKE UPIŠI ONO ŠTO TEBE BRINE

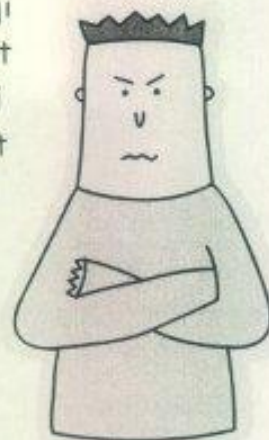
Hoće li se
tata i mama
ipak pomiriti
kada se rodio
Maks

Jedan dan me tata pitao s kim želim živjeti. Nisam znao što da kažem. Ako kažem da želim živjeti s mamom, tata će se naljutiti. Ako kažem da želim živjeti s tatom, mama će sigurno biti tužna. Osjećao sam da, ako išta kažem, povrijedit ću onog drugog roditelja. Ne želim da me itko pita s kim želim živjeti. to je najgore pitanje. Zato sam samo šutio. Ja bih želio živjeti s mamom i tatom jer ih jednako volim i trebam.

Ponekad sam stvarno ljut jer ne želim da moji roditelji budu rastavljeni. Ponekad sam ljut i na mamu i na tatu jer govore ružne stvari jedno o drugom. Ja to ne želim slušati. Ljut sam na mamu jer ne želi razgovarati s tatom, a onda mene pita što tata radi. Mislim da sam ljut jer ne mogu natjerati svoje roditelje da budu zajedno.

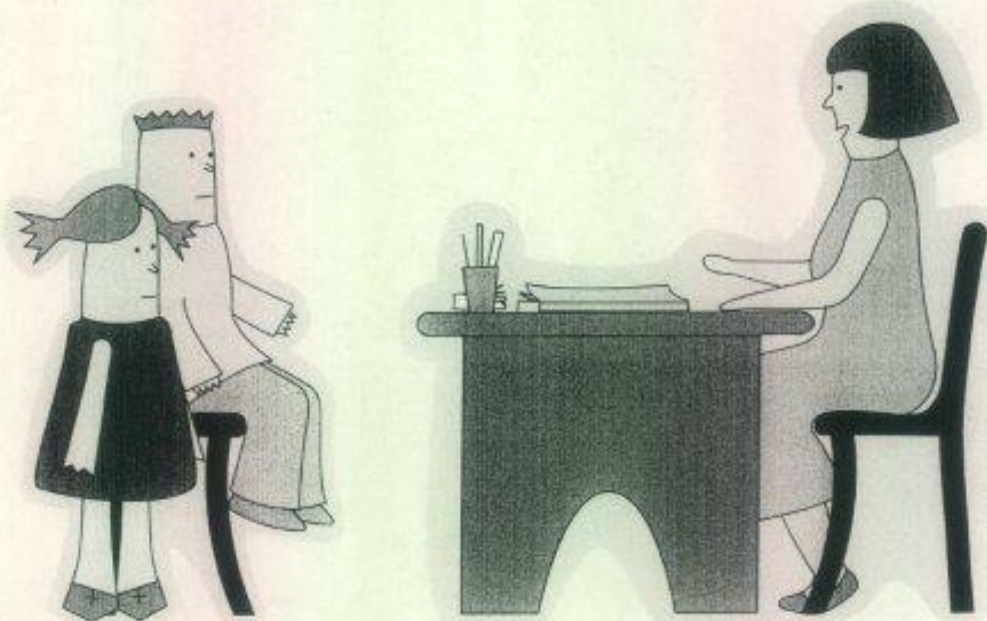

OSJEĆAŠ LI PONEKAD LJUTNJU?
NACRTAJ ŠTO TE LJUTI:

*Nikada ne osjećam
ljutnju*

Onda smo seka i ja upoznali tetu Anu. Ona je psiholog i zna dosta toga o razvodu. Pomogla nam je da shvatimo neke stvari. Rekla nam je da ima puno djece kojima se roditelji razvedu i da nismo jedini kojima se to događa. Rekla je da je u redu razgovarati o onome što osjećamo i o onome što nas brine. Razgovor može pomoći da stvari postanu bolje ili lakše.

Teta Ana je objasnila da je brak zakonsko obećanje dvoje ljudi jedno drugom. Iako roditelji na početku namjeravaju zauvijek živjeti zajedno, ponekad otkriju da imaju puno različitih problema. Ti problemi su između mame i tate i nemaju nikakve veze s djecom. Djeca tu ne mogu ništa učiniti.

Razvod mojih roditelja je bilo strašno vrijeme za mene. Bojao sam se da me više ne vole. Osjećao sam se krivim. Ponekad bi se počeli svađati oko nečega što sam ja napravio pa sam mislio da se svađaju zbog mene.

Mislio sam da se moji mama i tata razvode jer nisam bio dobar i nisam ih uvijek slušao. Nisam pospremao za sobom kad su mi rekli ili bi se potukao s prijateljem. Ali sada znam da to nisu razlozi, znam da ja nisam kriv!

ŠTO TI MISLIŠ, ZBOG ČEGA SU SE TVOJI RODITELJI RAZVELI?
NAPIŠI NEKE RAZLOGE:

*Zato što je tata tukao mamu, i jer
se nisu više voljeli.*

Dobro je razgovarati s njima ili nekom odraslom osobom o tome.

Ponekad maštam o tome da će se mama i tata pomiriti. Ali, maštanje nije dovoljno da se to i dogodi. Važno je znati da ni seka ni ja ne moramo odgovoriti na pitanje s kime želimo živjeti. To je preteško pitanje i djeca ne mogu o tome odlučivati. To je odluka koju donose mama i tata.

TETA ANA MI JE POMOGLA DA SHVATIM JOŠ
NEKE STVARI...

Svatko je ponekad zabrinut. Djeca imaju pravo postavljati pitanja, a roditelji bi na njih trebali odgovoriti.

PITANJA KOJA BIH POSTAVIO/LA MAMI:

Mama, jel ~~me~~ me tata još voli?

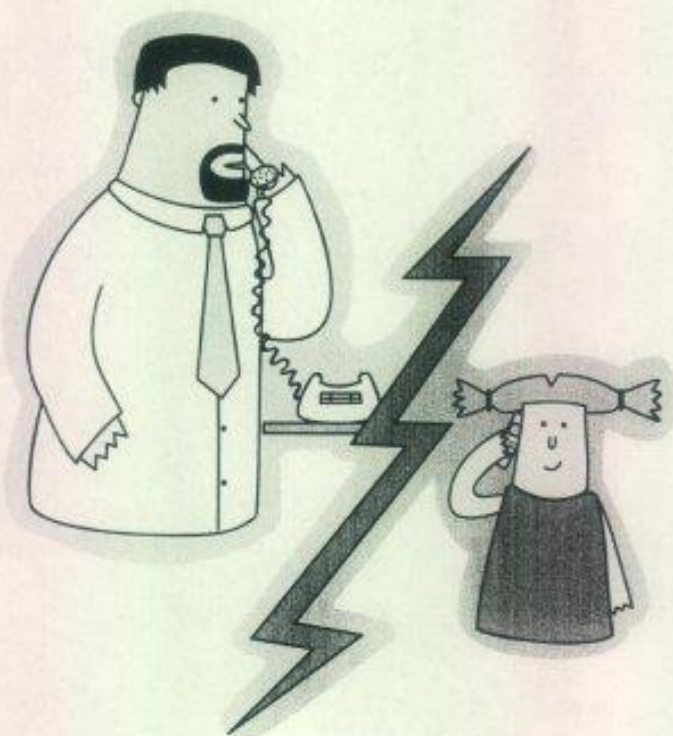
PITANJA KOJA BIH POSTAVIO/LA TATI:

Tato, zašto ste se razveli?

Seka i ja smo razgovarali sa svojim roditeljima o njihovom razvodu. Pitali smo ih stvari koje su nas brinule i nisu nam bile jasne. Objasnili su da su imali probleme koje nisu mogli riješiti i da mi nismo krivi za to što se dogodilo. Mama i tata su nam rekli da smo posebni baš ovakvi kakvi jesmo i da su sretni što nas imaju. I dalje nas vole i brinut će se za nas, iako više ne žive zajedno.

Nakon razvoda moj život se promijenio. Više ne živim s tatom i rjeđe ga viđam. Teta Ana kaže da neka djeca ostanu živjeti s tatom. Mama više radi. Ponekad je vidim da plače i tada ne želi sa mnom razgovarati. Imam svoju sobu i više igračaka. Upoznao sam i nove prijatelje.

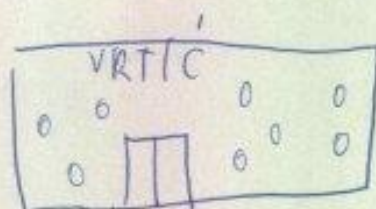

Sada imam i dvije obitelji. Tata živi s jednom tetom i s njom ima dijete. Mama je tužna kad kažem da je to moj brat. Tada se osjećam krivim jer pomislim da je mama možda tužna zbog mene.

Teta Ana kaže da ja nisam kriv za mamine osjećaje. Razumije da sam tužan zbog mame, ali kaže da sam ja premali da se brinem za nju. I kaže da je u redu biti sretan igrajući se s malim bratom.

Razvod roditelja donosi promjene u život djeteta.
NACRTAJ PROMJENE KOJE SU SE DOGODILE TEBI!

Iako više ne živimo svi zajedno, shvatio sam da i dalje ima stvari koje mogu raditi s mamom i stvari koje mogu raditi s tatom. Znam da ćemo imati još puno lijepih trenutaka zajedno.

ŠTO VOLIM RADITI S MAMOM?

Volim piti s mamom

ŠTO VOLIM RADITI S TATOM?

Volim se družiti

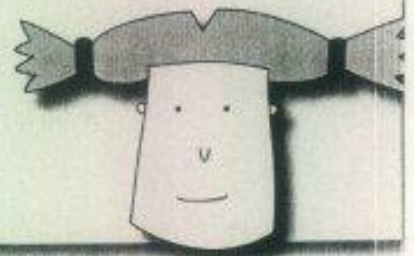
Ponekad i dalje osjećam ljutnju, strah i tugu. Ponekad se brinem što će biti sa mnom i mojim roditeljima. Ali osjećam i olakšanje jer više ne moram slušati svađe i vikanje niti čujem razbijanje tanjura. Nema niti šutnje među roditeljima.

Razvod može donijeti i neke dobre promjene i stvari nekad mogu postati bolje nakon razvoda roditelja.

I U MOJOJ OBITELJI SU SE DOGODILE NEKE PROMJENE
NA BOLJE...

Dobili smo očuka.

On se voli igrati s karklikama
ali ne česta

Život se stalno mijenja. Ja učim kako se suočiti s promjenama i različitim osjećajima.

Postoje stvari koje volim kod sebe...

KOD SEBE VOLIM...

Volim svoj styling i linzira

POSEBAN/BNA SAM JER...

Sam nastrozljiva i imam čudan
nlu muškasti glas.

Sretan sam što su moji roditelji mislili na mene i seku i pomogli nam da bolje shvatimo sve što se događalo. Sretan sam što se mama i tata više ne svađaju i što mogu vidati tatu kad god poželim.

Teta Ana kaže da nije svakom djetetu lako. Kada se odsele, neki roditelji ne zovu svoju djecu, ne viđaju ih ili im ne daju novac za uzdržavanje. Neki roditelji se i dalje puno svađaju pred djecom, govore ružne stvari jedno o drugom, a ponekad čak i vrijeđaju djecu ili ih tuku.

Ako se nešto slično dogodi u tvojoj obitelji, dobro je razgovarati o tome sa svojim roditeljima, psihologom ili odraslim prijateljem.

Hrabri telefon 0800-0800
Svakim radnim danom od 9 - 18 sati

IMPRESUM

Izdavač:

Hrabri telefon - telefon za zlostavljaju i
zanemarenu djecu
Argentinska 2
10090 Zagreb

www.hrabritelefon.hr

Za izdavača:

dr.sc. Gordana Buljan Flander

Autorice teksta:

Gordana Buljan Flander
Ivana Ćosić

Grafička obrada:

Danko Matasić
Sanja Matasić

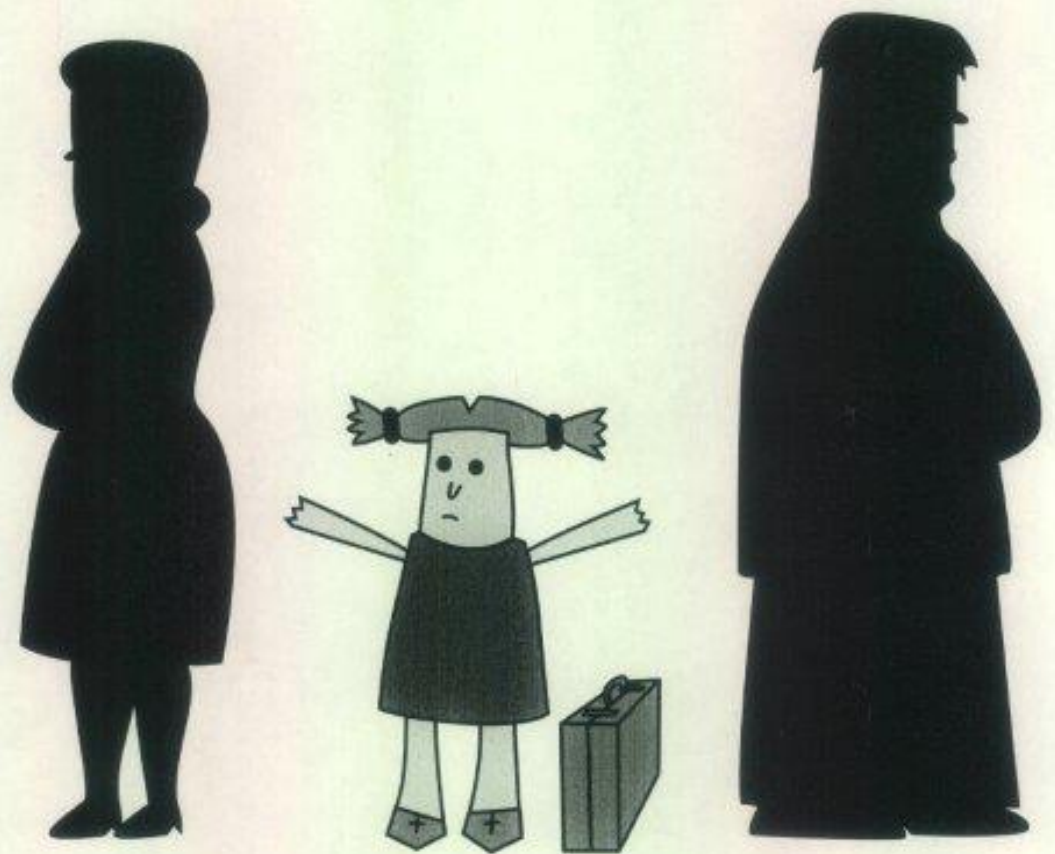
TELEFON ZA ZLOSTAVLJANU I ZANEMARENU DJECU

HRABRI TELEFON: 0800 0800

www.hrabritelefon.hr

OD PONEĐJELJKA DO PETKA, OD 9 DO 18 SATI

KAD SE MAMA I TATA RAZVODE
radna bilježnica za djecu

LUCIJA, 10 GODINA

MAMA I TATA SE RAZVODE

PORUKA ZA RODITELJE

Razvod roditelja je teško razdoblje za svakog člana obitelji, a posebno bolno može biti za djecu.

Ova slikovnica će pomoći djeci razumijeti i izraziti svoje osjećaje vezane uz razvod.

Također, slikovnica može olakšati razgovor o razvodu s djecom. Ono što djeca misle i osjećaju je jednako važno kao i ono što se stvarno dogodilo. Slušajte djecu i budite pažljivi ako uočite da su uznemirena i zabrinuta, važno je posvetiti im vremena i pažnje za razgovor i izražavanje osjećaja

PORUKA ZA TEBE

Kroz priču i slike želimo ti poslati nekoliko važnih poruka:

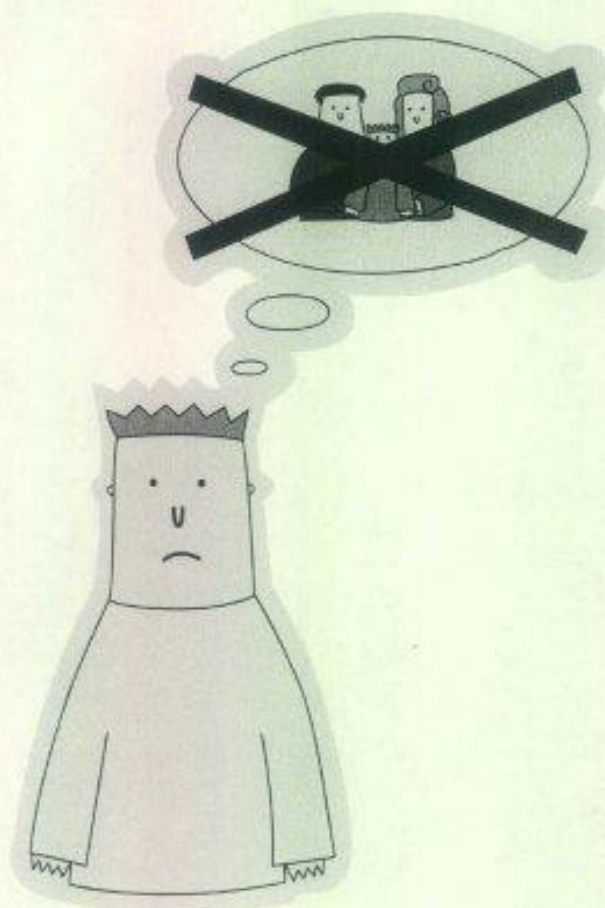
- 1) Djeca nisu kriva niti odgovorna za razvod svojih roditelja!
- 2) U redu je voljeti oba roditelja, iako oni više ne žive zajedno!
- 3) Roditelji moraju brinuti za djecu i odlučiti s kime će dijete živjeti - djeca ne trebaju brinuti o tome i pretežak je teret za dijete odlučivati o tome!
- 4) U redu je govoriti o osjećajima i promjenama koje se događaju tijekom i nakon razvoda!
- 5) I druge obitelji se mijenjaju na različite načine. Ima još puno djece kojima su se roditelji razveli.
- 6) Ako su roditelji odlučili razvesti se, djeca ne mogu ništa učiniti da roditelji budu skupa.

Obitelji se mijenjaju na različite načine i zbog različitih događaja.

MOJA OBITELJ SE PROMIJENILA JER...

su se mama i tata razveli
i misu se slagali.

Mama je rekla da želi razgovarati sa mnom i sa sekom. Bila je vrlo ozbiljna. Rekla nam je da ona i tata ne mogu više živjeti zajedno, da se više ne vole i da su odlučili razvesti se. Rekla je da nas oboje puno vole i da će nas uvijek jednako voljeti.

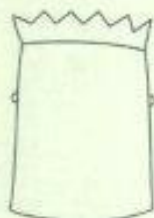

Do tada sam mislio da ćemo zauvijek biti obitelj i da ćemo uvijek biti zajedno. Znam da su se mama i tata svađali. Ponekad sam čuo i da su jako vikali. Bilo je jako ružno. Ali nisam nikad mislio da će se razvesti.

Kada se roditelji razvode, javljaju se mnoge misli i pitanja u dječjoj glavi. Javljaju se i vrlo različiti osjećaji.

ODABERI I OBOJI LICA KOJA POKAZUJU TVOJE OSJEĆAJE O RAZVODU TVOJIH RODITELJA...

NAPIŠI KOJI SU TO OSJEĆAJI:

Možda se pitaš...

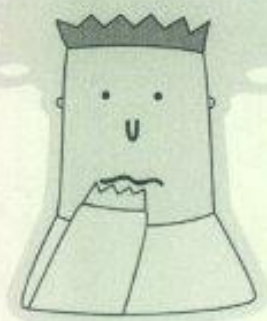
Što će biti sa mnom? Gdje ću ja živjeti? U koju školu ću ići? Kada ću opet vidjeti tatu? Hoće li se tata i mama ipak pomiriti? Hoću li morati slušati svađe roditelja? Hoću li znati doći do nove kuće svojih roditelja? Gdje ću provoditi praznike? Hoće li mama moći sama? Hoće li me i dalje oboje voljeti? Hoćemo li seka i ja ostati zajedno?

Ponekad se toliko puno brinem da ne mogu zaspati niti biti pažljiv u školi.

U OBLAKE UPIŠI ONO ŠTO TEBE BRINE

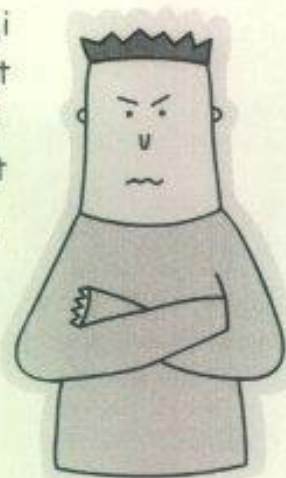
*Hoće li se tata
i mama pomiriti?*

Jedan dan me tata pitao s kim želim živjeti. Nisam znao što da kažem. Ako kažem da želim živjeti s mamom, tata će se naljutiti. Ako kažem da želim živjeti s tatom, mama će sigurno biti tužna. Osjećao sam da, ako išta kažem, povrijedit ću onog drugog roditelja. Ne želim da me itko pita s kim želim živjeti. to je najgore pitanje. Zato sam samo šutio. Ja bih želio živjeti s mamom i tatom jer ih jednako volim i trebam.

Ponekad sam stvarno ljut jer ne želim da moji roditelji budu rastavljeni. Ponekad sam ljut i na mamu i na tatu jer govore ružne stvari jedno o drugom. Ja to ne želim slušati. Ljut sam na mamu jer ne želi razgovarati s tatom, a onda mene pita što tata radi. Mislim da sam ljut jer ne mogu natjerati svoje roditelje da budu zajedno.

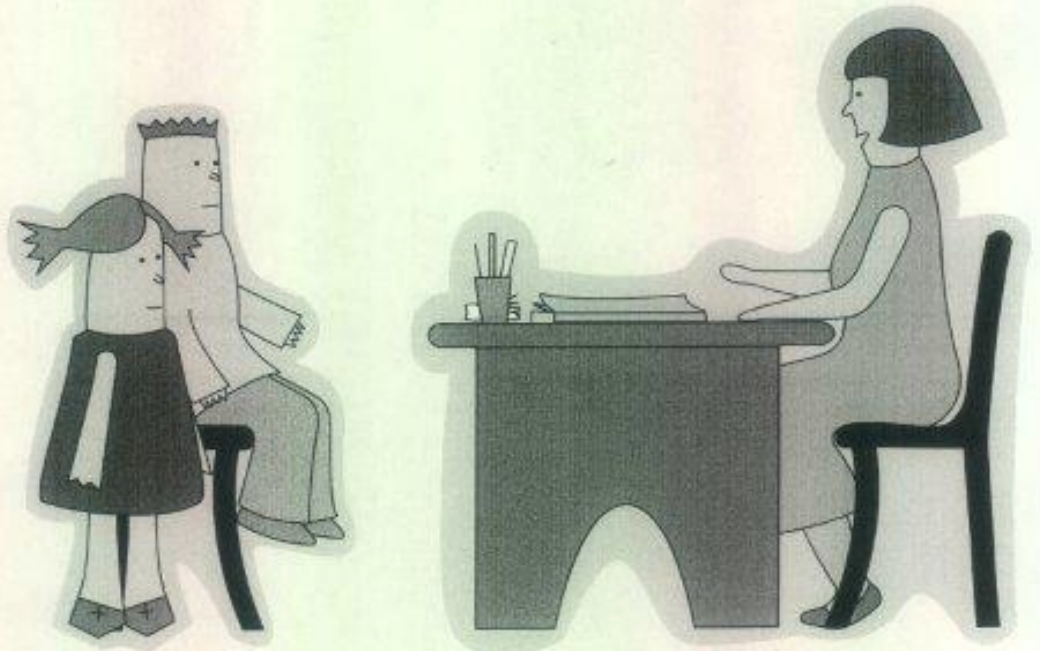

OSJEĆAŠ LI PONEKAD LJUTNJU?
NACRTAJ ŠTO TE LJUTI:

Nikad ne osjećam ljutnju.

Onda smo seka i ja upoznali tetu Anu. Ona je psiholog i zna dosta toga o razvodu. Pomogla nam je da shvatimo neke stvari. Rekla nam je da ima puno djece kojima se roditelji razvedu i da nismo jedini kojima se to događa. Rekla je da je u redu razgovarati o onome što osjećamo i o onome što nas brine. Razgovor može pomoći da stvari postanu bolje ili lakše.

Teta Ana je objasnila da je brak zakonsko obećanje dvoje ljudi jedno drugom. Iako roditelji na početku namjeravaju zauvijek živjeti zajedno, ponekad otkriju da imaju puno različitih problema. Ti problemi su između mame i tate i nemaju nikakve veze s djecom. Djeca tu ne mogu ništa učiniti.

Razvod mojih roditelja je bilo strašno vrijeme za mene. Bojao sam se da me više ne vole. Osjećao sam se krivim. Ponekad bi se počeli svađati oko nečega što sam ja napravio pa sam mislio da se svađaju zbog mene.

Mislio sam da se moji mama i tata razvode jer nisam bio dobar i nisam ih uvijek slušao. Nisam pospremao za sobom kad su mi rekli ili bi se potukao s prijateljem. Ali sada znam da to nisu razlozi, znam da ja nisam kriv!

ŠTO TI MISLIŠ, ZBOG ČEGA SU SE TVOJI RODITELJI RAZVELI?
NAPIŠI NEKE RAZLOGE:

*Zato što su se svađali
nisu se slagali.*

Dobro je razgovarati s njima ili nekom odraslom osobom o tome.

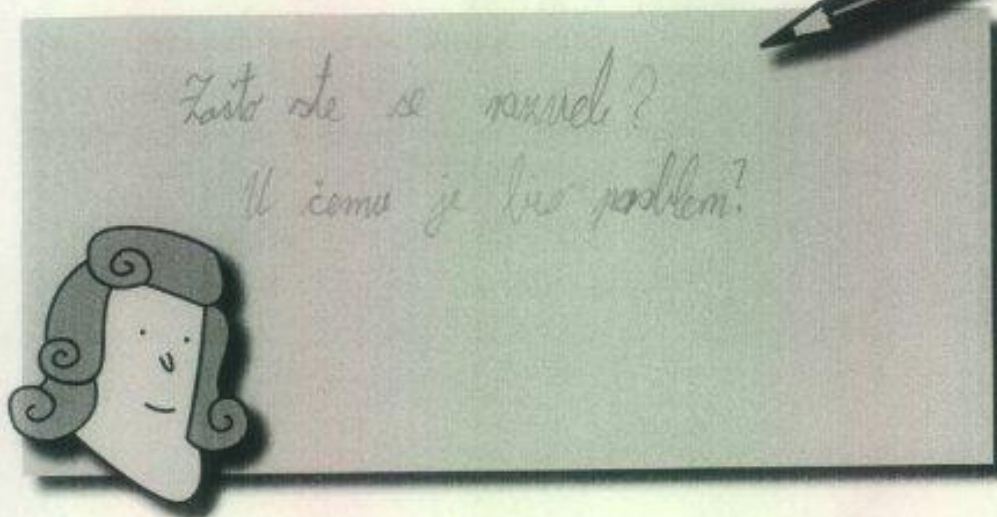
Ponekad maštam o tome da će se mama i tata pomiriti. Ali, maštanje nije dovoljno da se to i dogodi. Važno je znati da ni seka ni ja ne moramo odgovoriti na pitanje s kime želimo živjeti. To je preteško pitanje i djeca ne mogu o tome odlučivati. To je odluka koju donose mama i tata.

TETA ANA MI JE POMOGLA DA SHVATIM JOŠ
NEKE STVARI...

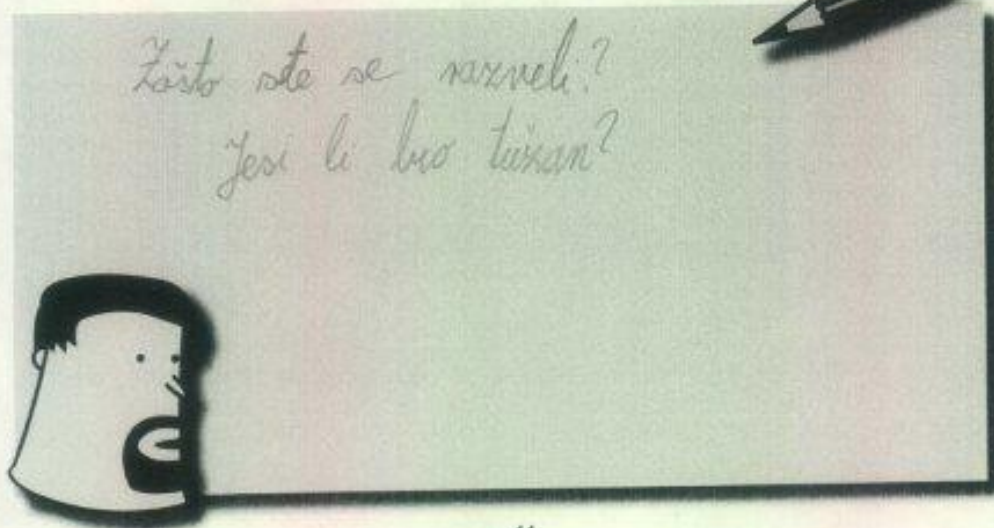

Svatko je ponekad zabrinut. Djeca imaju pravo postavljati pitanja, a roditelji bi na njih trebali odgovoriti.

PITANJA KOJA BIH POSTAVIO/LA MAMI:

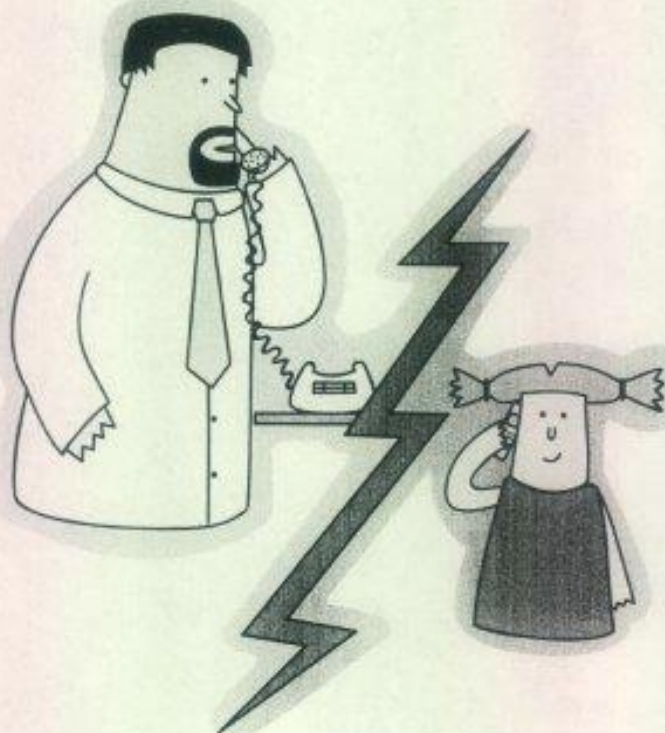

PITANJA KOJA BIH POSTAVIO/LA TATI:

Seka i ja smo razgovarali sa svojim roditeljima o njihovom razvodu. Pitali smo ih stvari koje su nas brinule i nisu nam bile jasne. Objasnili su da su imali probleme koje nisu mogli riješiti i da mi nismo krivi za to što se dogodilo. Mama i tata su nam rekli da smo posebni baš ovakvi kakvi jesmo i da su sretni što nas imaju. I dalje nas vole i brinut će se za nas, iako više ne žive zajedno.

Nakon razvoda moj život se promijenio. Više ne živim s tatom i rjeđe ga viđam. Teta Ana kaže da neka djeca ostanu živjeti s tatom. Mama više radi. Ponekad je vidim da plače i tada ne želi sa mnom razgovarati. Imam svoju sobu i više igračaka. Upoznao sam i nove prijatelje.

Sada imam i dvije obitelji. Tata živi s jednom tetom i s njom ima dijete. Mama je tužna kad kažem da je to moj brat. Tada se osjećam krivim jer pomislim da je mama možda tužna zbog mene.

Teta Ana kaže da ja nisam kriv za mamine osjećaje. Razumije da sam tužan zbog mame, ali kaže da sam ja premali da se brinem za nju. I kaže da je u redu biti sretan igrajući se s malim bratom.

Razvod roditelja donosi promjene u život djeteta.
NACRTAJ PROMJENE KOJE SU SE DOGODILE TEBI!

Mama je naša dečka. Tata je naša
cuna i dobio sam brata.

Iako više ne živimo svi zajedno, shvatio sam da i dalje ima stvari koje mogu raditi s mamom i stvari koje mogu raditi s tatom. Znam da ćemo imati još puno lijepih trenutaka zajedno.

ŠTO VOLIM RADITI S MAMOM?

Iskustvati i pucati

ŠTO VOLIM RADITI S TATOM?

Pucati i nositi se na bradku

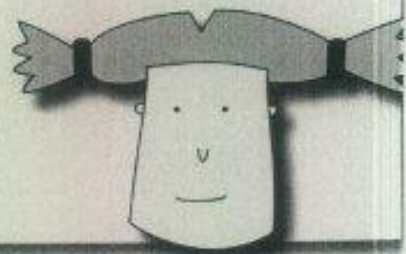
Ponekad i dalje osjećam ljutnju, strah i tugu. Ponekad se brinem što će biti sa mnom i mojim roditeljima. Ali osjećam i olakšanje jer više ne moram slušati svađe i vikanje niti čujem razbijanje tanjura. Nema niti šutnje među roditeljima.

Razvod može donijeti i neke dobre promjene i stvari nekad mogu postati bolje nakon razvoda roditelja.

I U MOJOJ OBITELJI SU SE DOGODILE NEKE PROMJENE NA BOLJE...

Mama i tata više se ne svađaju!
mamin dečko je super.

Život se stalno mijenja. Ja učim kako se suočiti s promjenama i različitim osjećajima.

Postoje stvari koje volim kod sebe...

KOD SEBE VOLIM...

pamet, svoju kosu i oči.

POSEBAN/BNA SAM JER...

lyepo, crtam..

Sretan sam što su moji roditelji mislili na mene i seku i pomogli nam da bolje shvatimo sve što se događalo. Sretan sam što se mama i tata više ne svađaju i što mogu vidati tatu kad god poželim.

Teta Ana kaže da nije svakom djetetu lako. Kada se odsele, neki roditelji ne zovu svoju djecu, ne viđaju ih ili im ne daju novac za uzdržavanje. Neki roditelji se i dalje puno svađaju pred djecom, govore ružne stvari jedno o drugom, a ponekad čak i vrijeđaju djecu ili ih tuku.

Ako se nešto slično dogodi u tvojoj obitelji, dobro je razgovarati o tome sa svojim roditeljima, psihologom ili odraslim prijateljem.

Hrabri telefon 0800-0800
Svakim radnim danom od 9 - 18 sati

IMPRESUM

Izdavač:

Hrabri telefon - telefon za zlostavljaju i
zanemarenu djecu
Argentinska 2
10090 Zagreb

www.hrabritelefon.hr

Za izdavača:

dr.sc. Gordana Buljan Flander

Autorice teksta:

Gordana Buljan Flander
Ivana Ćosić

Grafička obrada:

Danko Matasić
Sanja Matasić

TELEFON ZA ZLOSTAVLJANU I ZANEMARENU DJECU

HRABRI TELEFON: 0800 0800

www.hrabritelefon.hr

OD PONEĐJELJKA DO PETKA, OD 9 DO 18 SATI

ŽIVOTOPIS

<u>Osobni podaci</u>	
Ime i prezime	Sanja Modrošić
Adresa	
Telefon	-
E-mail adresa	
Mobilni telefon	
Godina rođenja	1994.
<u>Radno iskustvo</u>	
	Zatvor Sisak 01.07.2015.-30.06.2016. Stručno osposobljavanje za mjesto „Stručni referent skladištar opreme zatvorenika i prehrane“
<u>Obrazovanje</u>	
listopad 2013-listopad 2016	Učiteljski fakultet Petrinja Rani i predškolski odgoj
rujan 2009. - svibanj 2013.	Ekonomska škola Sisak
<u>Strani jezici</u>	
	Engleski jezik
Čitanje	Vrlo dobro
Pisanje	Vrlo dobro
Govor	Vrlo dobro
	Njemački jezik
Čitanje	Vrlo dobro
Pisanje	Dobro
Govor	Vrlo dobro
<u>Znanja i vještine</u>	
	Računalne sposobnosti Kratak opis: Vrlo dobro znanje Microsoft Office paketa, (word, excel, powerpoint,) Internet
<u>Vozačke dozvole</u>	
	Vozačka dozvola B kategorije
<u>Dodatne informacije</u>	
Ukratko	Imam 22 godine i oduvijek sam željela postati odgojiteljica. Posao odgojitelja smatram najljepšim poslom na svijetu jer se radi s djecom. Djeca su iskrena, otvorena i vjerujem da misle ono što kažu tj. da nisu sposobna lagati (ako ih se na nauči drugačije). U svoje slobodno vrijeme pišem pjesme i slušam glazbu. Voljela bih raditi jer bih tako stekla samostalnost i razvijala se kao osoba. Spremna sam učiti i raditi te se usavršavati. Komunikativna sam i otvorena osoba te sposobna za timski rad.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Pod punom odgovornošću izjavljujem da sam završni rad pod naslovom „Moji roditelji se rastaju” u potpunosti izradila samostalno. Pri izradi koristila sam literaturu koju sam u skladu s pravilima i navela.

SANJA MODROŠIĆ
